

Faust Vrančić / Yustus Verax Sicenus

Logica suis ipsius instrumentis formata (1608)

Edidit / Priredio IVICA MARTINOVIĆ

Dubrovnik

UDK 1 Vrančić, F.
16(497.5)"16"
Transkripcija
Primljeno: 20. 11. 2016.
Prihvaćeno: 30. 11. 2016.

Unikat logičkoga kompendija Fausta Vrančića

Godine 1608. Faust Vrančić objavio je kompendij logike naslovljen *Logica suis ipsius instrumentis formata* (*Logika oblikovana svojim vlastitim sredstvima*). Tim je naslovom očitovao svoju glavnu ambiciju i istodobno se izložio kritikama aristotelovaca: napisati logiku kojoj je, premda dakako služi drugim znanostima i umijećima, prije svega do vlastite samoizgradnje (sl. 1).¹

Koliko se danas zna, sačuvao se samo jedan primjerak toga izdanja, i to u rimskoj knjižnici Biblioteca Universitaria Alessandrina, sa signaturom *Miscellanea XV^f 31 4* (sl. 2). Digitalnom se snimkom toga primjerka i služim.² Taj je primjerak pronašao Šime Jurić i o tom otkriću objavio kratko priopćenje na stranicama ovog časopisa,³ a

¹ *Logica suis ipsius instrumentis formata* a Yusto Verace Siceno (Venetiis: Apud Ioannem de Albertis, 1608).

Nadalje u bilješkama: [Verantius], *Logica* (1608).

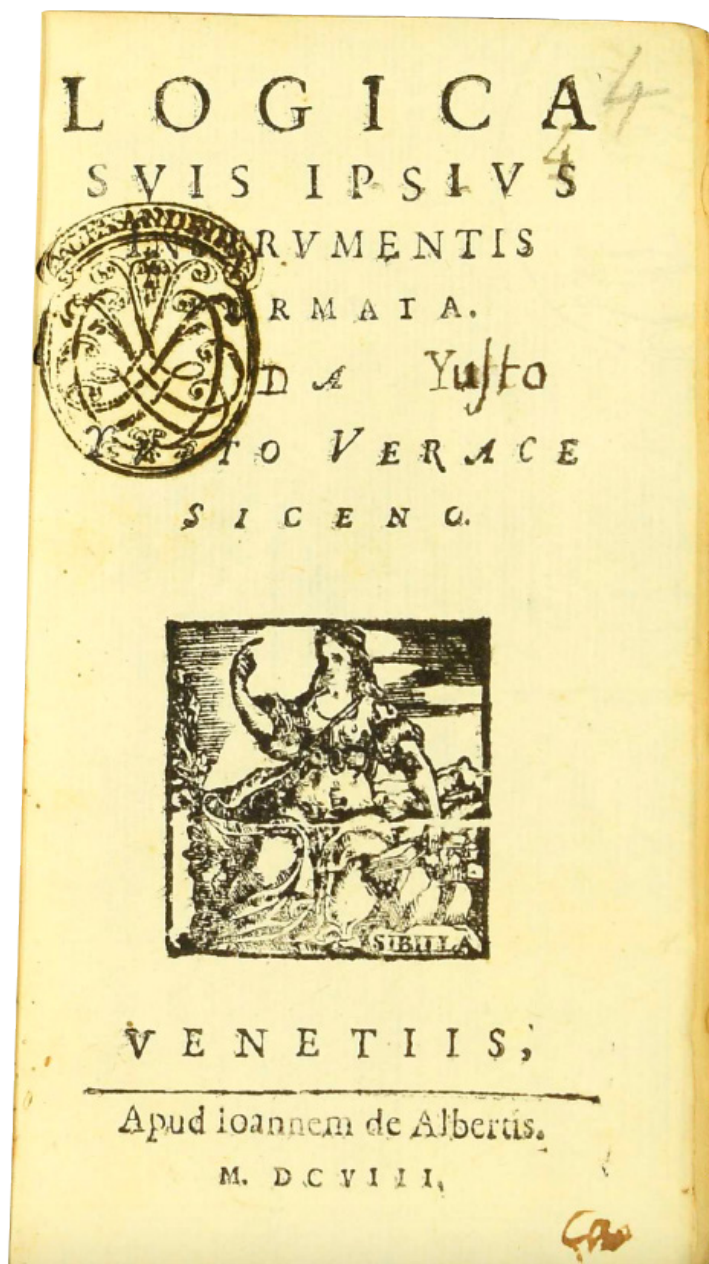
Usp. Srećko Kovač, »Logika Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 10 (1984), pp. 39–48, na pp. 43–44.

² Zahvaljujem knjižnici Biblioteca Universitaria Alessandrina iz Rima i gospodici Marti Kovač s Odjela međuknjižnične posudbe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu što sam ubrzo po zahtjevu dobio digitalni snimak Vrančićeve *Logike*.

Napose zahvaljujem ravnateljici Alessandrine dr. Danieli Fugaro na dopuštenju s nadnevkom 20. siječnja 2017. da odabrane stranice iz unikata Vrančićeve *Logike* (1608) objavim kao likovne priloge u ovom članku.

³ Šime Jurić, »Nepoznata izdanja 'Logike[?]' i [']Etike' Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 4 (1978), pp. 289–294.

Nadalje u bilješkama: Jurić, »Nepoznata izdanja 'Logike[?]' i [']Etike' Fausta Vrančića« (1978).

Slika 1. Naslovnica djela *Logica suis ipsius instrumentis formata* (1608) Fausta Vrančića. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

Slika 2. Signatura Vrančićeva najrjedega djela: unikat *Logike* (1608) pohranjen u rimskoj knjižnici Alessandrini. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

dosad ga je istraživao samo Srećko Kovač.⁴ Stoga djelo *Logica suis ipsius instrumentis formata* (1608) Fausta Vrančića pripada u *rarissima*.

Vrančić je svoje prvo filozofsko djelo tiskao pod pseudonimom i ujedno kriptogramom *Iustus Verax Sicenus* kojim je izravno upozorio na to da je Šibenčanin (*Sicenus*).⁵ S pomoću Vrančićeva rječnika *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (1595) njegov se pseudonim može i prevesti:

iustus, prav
verax, pravedan.⁶

Pisac je time čitatelja upozorio na to da je »prav i pravedan«, moglo bi se zaključiti: 'dvostruko pravedan'. Pred kim je i zbog kojeg razloga čanadski biskup 1608. godine imao potrebu dokazivati da je pravedan – o tome treba promisliti, to treba istražiti.

Vrančićeva *Logika*, prema knjiga jednoga biskupa, tiskana je u Veneciji bez crkvenoga dopuštenja *imprimatur* – bar se tako može zaključiti iz primjerka pohranjenog u Alessandrini, jedinoga koji je danas poznat. Piscu *Logike* veoma se žurilo, a bio je spreman riskirati. Zašto – to tek treba istražiti. Odgovornost u takvu slučaju preuzima tiskar, koji se potpisao. Bio je to ugledni mletački tiskar Giovanni Alberti (sl. 1), koji je među ostalim, da istaknem, tiskao izdanja Lodovica Ariosta, Pietra Bemba, Leona Ebrea i Speronea Speronija.⁷

Premda otisnuto u iskusnoga tiskara Albertija, djelo se tipografski izdvaja po neobičnom obrojčenju svojih stranica odnosno listova:

1. tekst započinje paginacijom koja je provedena od naslovnice, kojoj pripada p. 1, do p. 24;
2. nakon toga slijedi prva folijacija od f. 25 do f. 36;
3. nakon f. 36 prve folijacije započinje druga folijacija koja ponovo započinje s f. 25 i proteže se do f. 33.

⁴ Srećko Kovač, »Logika Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 10 (1984), pp. 39–48; Srećko Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14 (1988), pp. 17–33; Srećko Kovač, »Faust Vrančić und der Aristotelismus in der Logik«, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), pp. 229–252.

Nadalje u bilješkama: Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984); Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988).

⁵ Da je pseudonim *Iustus Verax Sicenus* kriptogram, vidi dokaz u: Valentin Putanec, »Pseudonim-kriptogram *Iustus Verax Sicenus* Fausta Vrančića (1551.–1617.) na njegovim djelima iz logike i etike iz 1608. i 1610. godine«, u: Vilijam Lakić (ur.), *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa* Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti, Šibenik, 12.–14. rujna 1995. (Šibenik: Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, 2001), pp. 87–92.

⁶ Faustus Verantius, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae* (Venetiis: Apud Nicolaum Morettum, 1595), p. 52 i 111.

⁷ Usp. Mario Infelise, »La Crusca a Venezia. Solo tipografia?«, u: »*Il vocabolario degli Accademici della Crusca*« (1612) e *la storia della lessicografia italiana. Atti del X Convegno ASLI* (Padova – Venezia 2012), a cura di Lorenzo Tomasin (Firenze: Cesati, 2013), pp. 65–72, na p. 66.

Dakle, obrojčjenje Vrančićeva kompendija treba zabilježiti ovako:

pp. 1–24, ff₁. 25–36, ff₂. 25–33,⁸

pri čem f₁ i ff₁ označuju listove prve folijacije, a f₂ i ff₂ listove druge folijacije. Te se dvije folijacije moraju razlikovati jer se obrojčjenja ff. 25–33 ponavljaju unutar istoga teksta dva puta. Pritom je od osobite važnosti uočiti da na prijelazu između paginacije i prve folijacije te na prijelazu iz prve folijacije u drugu niti završava niti počinje neko poglavlje ili potpoglavlje Vrančićeva djela. Da na tim prijelazima završava jedno poglavlje i počinje drugo, moglo bi se razmišljati o tome da je Vrančić u cjelinu okupio dijelove iz više različitih djela koja su slagali različiti slagari. Ali tomu nije tako. Čini se stoga da je objašnjenje toga neobičnoga obrojčjenja puno jednostavnije i – tehničke naravi: knjiga je slagana u tri nastavka, a slagar pri drugom i trećem nastavku nije ispravno nastavio rad svoga prethodnika ili sebe samoga.

Logički kompendij Fausta Vrančića iz 1608. proteže se na 60 stranica, a cijelo izdanje, s naslovnicom, predgovorom, likovnim prikazom logike u obliku pauna, dvama prigodnim epigramima i mottom ima 66 stranica u formatu šesnaestine s najviše 26 redaka po stranici.

Ustroj Vrančićeve Logike (1608)

Vrančićeva *Logica suis ipsius instrumentis formata* opskrbljena je sa šest podnaslova, ali ima sedam cjelina: između poglavlja »De definitionibus« i »De divisionibus« smješten je nenaslovljen tekst o predikamentima, jedan od najdužih u kompendiju (sl. 3). Knjiga nema sadržaj, a njezin ustroj izgleda ovako:

1. »De logica«, pp. 7–13;
2. »De terminis«, pp. 13–15;
3. »De enunciationibus«, pp. 15–23;
4. »De definitionibus«, pp. 23–24, ff₁. 25r–31r;
5. [»De praedicamentis«], ff₁. 31r–36r;
6. »De divisionibus«, f₁. 36v, ff₂. 25r–28v;
7. »De argumentationibus«, ff₂. 28v–33v.

Taj ustroj zrcali osnovnu Vrančićevu tvrdnju da logika ima tri dijela, koliko ima i njezinih oruđa, a to su: definicija, divizija i argumentacija.⁹ Vrančićev se tekst može podijeliti na dva dijela: prvi priprema čitatelja za izlaganje o trima već spomenutim oruđima logike, a drugi sustavno izlaže o tim oruđima primjereno opsegu i sadržaju 'male logike'.

Nenaslovljeno poglavlje o predikamentima (sl. 3) – to ne može proći neuočeno – smješteno je iza poglavlja »De definitionibus«, u kojem, za razliku od Aristotela,

⁸ Pri bibliografskom opisu izdanja Jurić je samo zabilježio: »33 f.«, dakle nije uočio da je izdanje sastavljeno od jedne paginacije i dviju folijacija. Usp. Jurić, »Nepoznata izdanja 'Logike' i [']Etike' Fausta Vrančića« (1978), p. 291.

⁹ [Verantius], *Logica* (1608), p. 8: »Partes logicae sunt tres: prima agit de formanda definitione, secunda de divisione, tertia de argumentatione, ratiocinatione seu confirmatione.«

Vrančić gradi definiciju s pomoću deset predikamenata. Tu se javlja jedini ozbiljniji problem u kompoziciji Vrančićeva teksta: ne bi li bilo logičnije da je sve što je imao reći o predikamentima izložio prije poglavlja »De definitionibus« kad mu predikamenti služe samo i jedino za to poglavlje?

Najduže je poglavlje »De definitionibus«, i to zato jer je opskrbljeno dragocjenim primjerima iz različitih znanosti, a ne, kako bi se očekivalo, »De argumentationibus«, u kojem je primjerā nerazmjerno malo. Najkraće je poglavlje »De terminis«. Uvodno poglavlje »De logica« ponajbolje otkriva nakane pisca pri pisanju logike i stoga je opravdano privuklo najveću pozornost ocjenitelja Marka Antuna de Dominisa.¹⁰

Razlike između Logike (1608) i Nove logike (1616)

Već je Šime Jurić upozorio na znatne razlike između *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616):

»Prvo i drugo izdanje *Logike* razlikuju se već u samim naslovima.

<...>

Ostale su razlike: predgovori su u oba izdanja različiti.

U drugom izdanju dodana su poglavlja: *De praedicamentis* (djelomično prerađeno poglavlje *De enunciationibus*), zatim poglavlje *De metaphisica* (!) i na kraju poseban dio *Contra logicam r.d. episcopi Canadiensis (!) ab amici amice observata* (Vrlo dobre primjedbe nepoznatog kritičara i piščevi odgovori na njih.)

Prerađeno je i poglavlje *De argumentationibus* (neki su odlomci preneseni na drugo mjesto, neki ispušteni a neki novododani).«¹¹

Pri tom prvom pregledu Juriću se potkrala samo jedna pogreška: »De praedicamentis« u drugom izdanju nije »djelomično prerađeno poglavlje *De enunciationibus*«, nego je preradba nenastavljena teksta između poglavlja »De definitionibus« i »De divisionibus«.

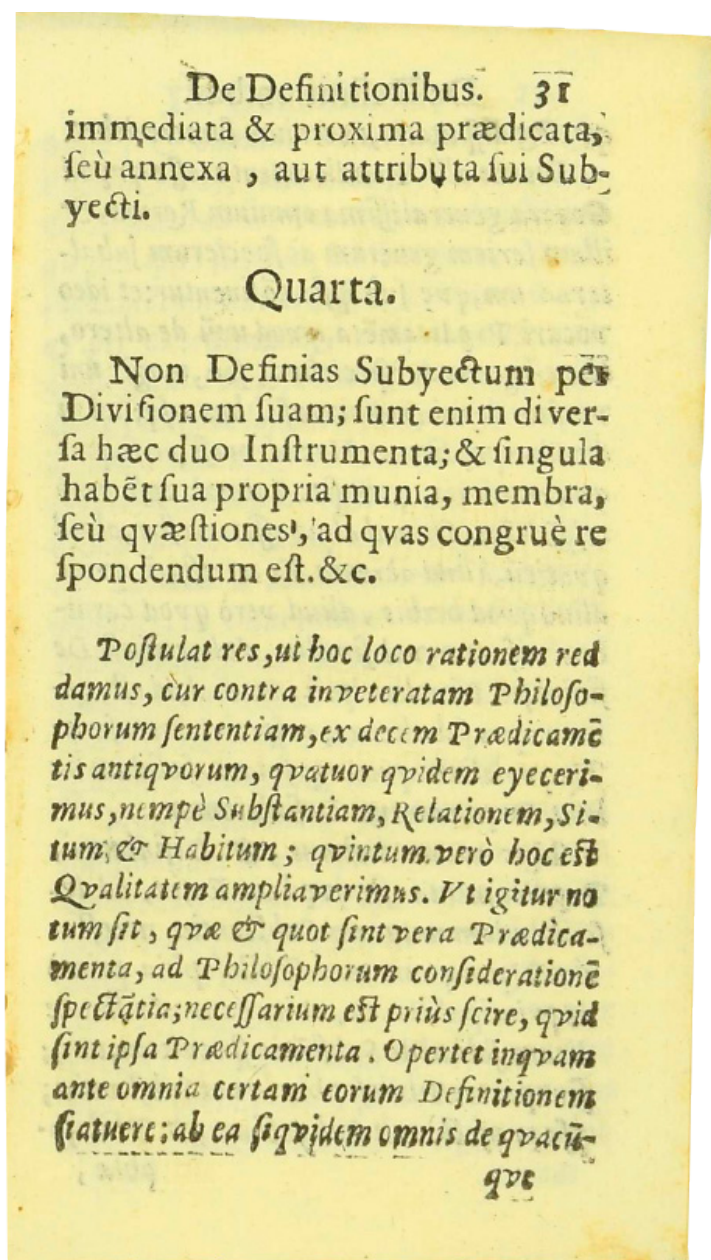
¹⁰ Usp. ocjene o (ko)autorstvu spisa »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis« u kronološkom slijedu:

Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988), p. 19: »Na osnovi navedenog s velikom dozom sigurnosti možemo (dok se ne dokaže suprotno) prihvatiti da *Censura* u 2. izd. Vrančićeve 'Logike' potječe od Dominisa.«

Žarko Dadić, »Faust Vrančić: Život i prirodnoznanstveni rad«, nepaginirani pogovor u prtetisku: Faustus Verantius Sicensus, *Machinae novae* (Zagreb: Novi liber; Šibenik: Knjižnica »Juraj Šižgorić«, 1993), pp. [1]–[2], na p. [2] s pozivom na Kovača: »Ocjenju je, čini se, dao jedino Marko Antun Dominis koji je tada bio nadbiskup u Splitu i s kojim je Vrančić bio u prijateljskim odnosima.«; Žarko Dadić, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja* (Zagreb: Naprijed, 1994), u poglavlju »Tehničke koncepcije Fausta Vrančića«, pp. 124–134, na p. 127.

Ivica Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 69–151, na p. 111, s oslonom na Kovača, ali bez dvojbe: »Najkasnije 1616. Dominis je napisao prosudbu prvoga izdanja Vrančićeve *Logike*.«; Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011), u poglavlju »Marko Antun de Dominis«, pp. 106–112, na p. 110.

¹¹ Jurić, »Nepoznata izdanja 'Logike' i [']Etike' Fausta Vrančića« (1978), p. 293.

Slika 3. Početak nenaslovljenoga poglavlja o predikamentima nakon četvrtoga pravila za dobru definiciju. [Verantius], *Logica* (1608), f. 31r. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

Pri vrednovanju Vrančićeve logike Srećko Kovač redovito je uspoređivao izdanja *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616) pa je iz perspektive *Nove logike* razlike između tih izdanja sažeo ovako:

»Međutim na poglavlje o definicijama nadovezana su dva posebna odjeljka od kojih je prvi (*De praedicamentis*) u nešto drukčijem obliku sadržan i u prvom izdanju, dok je drugi odjeljak (*De metaphysica*) nov, nalazi se samo u drugom izdanju. Taj dodatak ujedno je i glavna razlika između prvog i drugog izdanja. <...> Inače, osim što drugo izdanje sadrži i ranije citiranu *Censuram logicae*, to se izdanje razlikuje od prvog i time što tokom cijelog zajedničkog dijela teksta, u pojedinim rečenicama, nailazimo na različite izmjene, dopune ili ispuštanja (kao npr. u početnoj definiciji logike).«¹²

Time je Kovač upozorio na to da je znameniti Šibenčanin mijenjao i dotjerivao tekst praktično od prve rečenice. U kojem opsegu? Kovač je tek mjestimice istaknuo znatnije razlike – dakako iz perspektive svoga istraživačkog pristupa.¹³

Priređujući transkripciju Vrančićeve *Logike* (1608) s osobitom sam pomnjom dokumentirao *sve* razlike *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616), i što se tiče opsega i što se tiče njihova logičkog ili prirodnofilozofskog ili šireg filozofskog značenja. Najveći broj razlika odnosi se na jezična dotjerivanja. U tom je znameniti Šibenčanin bio neumoran. Evo odlomka koji je pretrpio deset dotjerivanja:

»Vindicata substantia et insertis causis, restat ut ostendamus, cur relationem, situm et habitum ab hoc numero reicimus. Relationem in primis ideo tollimus, quod sit una ex quattuor speciebus oppositionis. Itaque potiori iure ipsa oppositio locum sibi inter praedicamenta vindicare posset et consequenter reliquae etiam eius species ibi essent.«¹⁴

»Vindicata substantia et insertis inter praedicamenta quattuor rerum causis, reliquum est ut ostendamus, cur relationem, habitum et situm ex hoc numero eicimus. In primis relationem ideo tollimus, quod sit una ex speciebus oppositionis. Itaque potiori iure ipsa oppositio, quae est relationis genus, illum locum sibi vindicare posset, et sic caeterae quoque species ibi essent.«¹⁵

Ipak, Vrančiću je najviše bilo stalo do brušenja logičkih stavova. To se ogleda već u prvoj rečenici njegove *Logike*, tj. u definiciji logike. U *Logici* ona glasi (sl. 4):

»Logica seu dialectica est ars docendi scientias vel est modus cum ratione loquendi.«¹⁶

A u *Novoj logici*:

»Logica seu dialectica est ars discendi et docendi scientias vel est modus orationem ratione digerendi.«¹⁷

¹² Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984), p. 45.

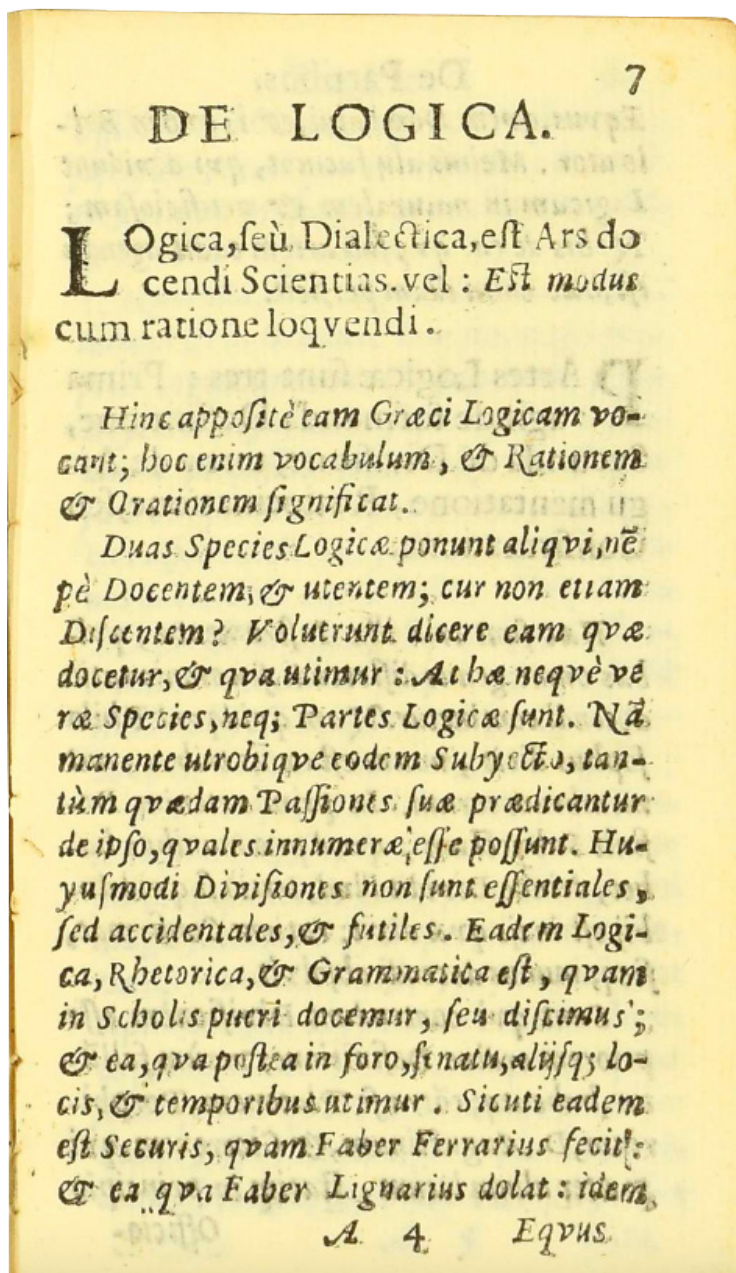
¹³ Usp. primjerice Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984), p. 39, 43.

¹⁴ [Verantius], *Logica* (1608), f₁. 33v.

¹⁵ Verantius, *Logica nova* (1616), p. 25.

¹⁶ [Verantius], *Logica* (1608), p. 7.

¹⁷ Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5. Usp. Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984), pp. 39–40.

Slika 4. Definicija logike na početku Vrančićeve *Logike* (1608). [Verantius], *Logica* (1608), p. 7. S dopuštanjem rimske knjižnice Alessandrine.

Sličan se Vrančićev trud može dokumentirati i kad je pojednostavnio definiciju termina, koja 1608. godine glasi:

»Terminus est vox seu dictio, ens aliquod seu rem aliquam praecipuam in oratione significans.«¹⁸

A 1616. godine:

»Terminus est vocabulum seu dictio, rem aliquam praecipuam in oratione significans.«¹⁹

Tekstualne razlike između *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616), potkrijepljene bilješkama uz transkripciju *Logike* (1608), uključuju sljedeći popis značajnijih piščevih dopuna, izmjena i dotjerivanja.

1. Promijenio je oba oblika definicije logike pod utjecajem šestog i sedmog de Dominisova prigovora (p. 7).
2. Dodao je rečenicu da bi se suprotstavio neopravdanom osmom de Dominisovu prigovoru koji se odnosi na razlikovanje *logica docens* – *logica utens* (p. 8).
3. Dodao je uputnice na dva svoja izvora: Platonova *Sofista* i Suárezove *Metaphysicae disputationes* (p. 12).
4. Pojednostavnio je definiciju termina (p. 13).
5. Dodao je rečenicu o podjeli terminā (p. 14).
6. Dodao je primjer niječnoga iskaza (p. 16).
7. Dodao je rečenicu o inverziji subjekta i predikata ponekad (p. 16).
8. Dodao je mišljenje o kosoj predikaciji (p. 19).
9. Tvrdnju *Sex sunt coeli*, kao primjer za neistinit sud u astronomiji, zamijenio je tvrdnjom *Sex tantum sunt coeli* (p. 22).
10. Rečenicu o zadatku i objektu metafizike zamijenio novom (f1. 25v).
11. Promijenio je naslov nad definicijom zemlje kao elementa (f1. 27v).
12. Nanaslovljeni tekst, ff. 31r–36r, zamijenio je poglavljem »De praedicamentis« (pp. 21–27), ali je šest odlomaka iz nenaslovljenoga teksta uključio u poglavlje o predikamentima.
13. Tvrdnju da relacija nije predikament zamijenio boljom stilizacijom (f. 34r).
14. U umetnutoj rečenici ponudio je definiciju filozofa (f₁. 34r).
15. Novom stilizacijom opisao je bolje zadaću povjesničara (ff. 34v–35r).
16. Novom stilizacijom jasnije je prigovorio dvostrukom pristupu definiciji kod peripatetičarā (f₁. 35v).
17. Prije poglavlja »De divisionibus« dodao je opsežno poglavlje »De metaphysica« (pp. 28–37 u *Novoj logici*).
18. Definiciju roda zamijenio je dotjeranijom (f₂. 25r).
19. Dodao je dva primjera za podjelu vrste na njezine jedinice (f₂. 25v).
20. Uputio je prigovor Porfiriju o *accidens universale* (f₂. 28v).
21. Zadaću (na)učitelja dopunio je izričajem »pošavši od sigurnoga ono što je nesigurno čini sigurnim« (*ex certis incerta certa facit*, f₂. 28v).

¹⁸ [Verantius], *Logica* (1608), p. 13.

¹⁹ Verantius, *Logica nova* (1616), p. 8.

22. U posljednjem je poglavlju sustavno zamijenio *argumentum s argumentatio*.
23. Dodao je kratki odlomak o niječnom silogizmu (f₂. 32r).
24. Uveo je četvrtu figuru silogizma na temelju 24. de Dominisova prigovora (f₂. 32r).
25. Dodao je kratki odlomak o četvrtoj figuri silogizma (f₂. 32v).
26. Izostavio je zaključnu rečenicu o trima figurama silogizma zbog 25. de Dominisova prigovora (f₂. 32v, sl. 5).
27. Sastavio je bolju stilizaciju o redukciji ostalih modusa na prva četiri modusa prve figure (f₂. 33r).
28. Promijenio je položaj odlomka naslovljenog »Leges horum duplicium modorum« (f₂. 33r).
29. Na posljednjoj je stranici dodao odlomak »Leges quattuor modorum primae figurae« s primjerima (f₂. 33v).

Tri logička djela Fausta Vrančića

Cilj je ovoga priloga istraživačima i javnosti ponuditi cjelovit tekst Vrančićeve *Logike* (1608), kakav nam posreduje unikat pohranjen u rimskoj knjižnici Alessandrini, i to u vjernoj transkripciji prema jasno definiranim načelima izdanja. Time se uklanja strepnja da bismo ostali bez jednoga djela hrvatske filozofske baštine ako bi se što neprilično dogodilo s unikatom.

Istodobno s transkripcijom u bilješkama je ponuđena potpuna dokumentacija o razlikama između dvaju Vrančićevih logičkih djela: *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616). A razlike između *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616) takvoga su opsega i značenja da treba govoriti o trima logičkim djelima Fausta Vrančića:

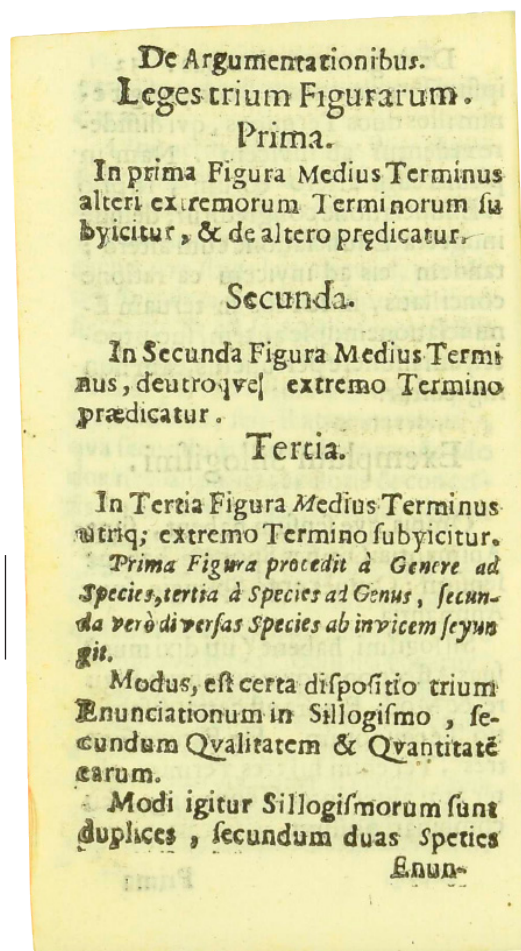
1. Godine 1608. u Veneciji objavio je Vrančić svoje prvo logičko djelo *Logica suis ipsius instrumentis formata* pod pseudonimom Yustus Verax Sicenus i bez crkvenoga imprimatura.

2. Drugo djelo »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata« [cum responsionibus auctoris Fausti Verantii], uključeno u izdanje *Nove logike* (1616), nastalo je u 'koautorstvu' s ocjeniteljem Markom Antonom de Dominisom, nadbiskupom splitskim, jer izlaže raspru između pisca i ocjenitelja strukturiranu u 26 članaka. Svaki se članak sastoji od de Dominisova prigovora i Vrančićeva odgovora. Ocjenitelj je predstavljen samo kao *Archiepiscopus*, jer je de Dominis 20. rujna 1616. iz Venecije pobjegao u London, a 12. studenoga 1616. njegova su dva djela, jedno objavljeno u Heidelbergu, a drugo s tek najavljenim sadržajem, stavljena na *Index librorum prohibitorum*.

3. Na temelju de Dominisovih prigovora i vlastitih novih uvida Vrančić je pre-radio svoj prvi logički kompendij i objavio ga 1616. pod naslovom *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* ponovo u Veneciji. To djelo sadržava novo poglavlje »De metaphysica«, koje obuhvaća 23% teksta u *Novoj logici*. Ono također sadržava poglavlje »De praedicamentis«, koje iz *Logike* (1608) preuzima samo šest odlomaka, a ostatak je novi tekst napisan baš za *Novu logiku* i čini 11% ukupnoga teksta *Nove logike*. Nove rečenice i odlomci sa znatnim logičkim i filozofskim zna-

čenjem razasute su od prve do posljednje stranice, o čemu svjedoči gornji popis. U prerađenu inačicu teksta k tome je ugrađeno oko 280 dotjerivanja, većinom jezičnih. Dakle, Vrančićeva *Logica nova et recognita* (1616) sadržava približno 37% novoga teksta te ju je opravdano nazvati trećim Vrančićevim djelom iz logike.

Ključne riječi: Faust Vrančić / Faustus Verantius, Marko Antun de Dominis / Marcus Antonius de Dominis, Francisco Suárez, Platon, Aristotel; logika, definicija, divizija, argumentacija, predikament, četvrta figura silogizma; metafizika, astronomija

Slika 5. Rečenica o trima figurama silogizma koju je Vrančić izostavio na temelju De Dominisova 25. prigovora. [Verantius], *Logica* (1608), f₂. 32v. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

Načela izdanja

1. Izdanje djela *Logica suis ipsius instrumentis formata* Fausta Vrančića priređeno je prema primjerku koji je pohranjen u rimskoj knjižnici Biblioteca Universitaria Alessandrina pod signaturom *Miscellanea XV^f 31 4*. Prema sadašnjim spoznajama, to je jedini primjerak Vrančićeve *Logike* iz 1608. godine koji se očuvao do danas, a otkrio ga je Šime Jurić, o čem je obavijestio kulturnu javnost na stranicama ovoga časopisa:

Šime Jurić, »Nepoznata izdanja 'Logike['] i [']Etike' Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 4 (1978), pp. 289–294.

Zahvaljujem knjižnici Biblioteca Universitaria Alessandrina iz Rima i gospođici Marti Kovač s Odjela međuknjižnične posudbe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu što sam ubrzo po zahtjevu dobio digitalni snimak Vrančićeve *Logike*.

Napose zahvaljujem ravnateljici Alessandrine dr. Danieli Fugaro na dopuštenju s nadnevkom 20. siječnja 2017. da odabrane stranice iz unikata Vrančićeve *Logike* (1608) objavim kao likovne priloge uz ovu transkripciju.

2. Tekst se objavljuje u cijelosti. Kratica je u tekstu malo, a razriješene su bez dodatnoga upozorenja, primjerice:

D. Augustinum (p. 8) → *Divum Augustinum*

.n. (f₂. 29r) → *enim*.

3. Pri transkripciji slijedim (koliko je moguće) naputke iz izdanja: *Academia Latinitati Fovendae, Normae orthographicae et ortotypicae Latinae / Correct Latin spelling and printing standards* (Romae, 1990).

4. Od triju rječnika, koji su preporučeni za provjeru zapisa pojedinih riječi, služim se rječnikom: P. C. W. Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary* (Oxford: Clarendon Press, 1982).

Kad je Vrančić jednu riječ redovito zapisivao u istom obliku, taj je oblik primijenjen u transkripciji i kad ga rječnik dopušta i kad odstupa od oblika u rječniku. Primjerice,

coeli (p. 22), *coelos* (24), *coelo i coeli* (f₁. 27v), *coelis* (f₂. 25v) → *coelum*.

5. Pri transkripciji su provedeni sljedeći zahvati u slog Vrančićeva teksta:

5.1. zamjena *y* → *i* (zapis konsonantskog *i*)

Vrančić je konsonantsko *i* u *Logici* redovito zapisivao grafemom *y*. U tome je ustrajao i u izdanju *Nove logike* unatoč de Dominisovu drugom prigovoru. U transkripciji je *y* u funkciji konsonantskoga *i* zapisano s pomoću grafema *i*.

Primjerice,

yudicium (p. 3, 9) → *iudicium*

subyectum (p. 8) → *subiectum*.

Jedina je iznimka ‘Yustus’, dio Vrančićeva pseudonima/kriptograma koji je sačuvan u svom otisnutom obliku.

5.2. zamjena *i* → *y* u grecizmima

U slogu Vrančićeve logike grecizmi, kako pojmovi tako i imena, otisnuti su uz isključivu uporabu grafema *i* umjesto grafema *y*, pa je ispravljeno kako slijedi:

tipus (p. 3) → *typus*

Porphirium (p. 8) → *Porphyrrium*

sillogismum (p. 11, passim) → *syllogismum*

sinonimis (p. 12), *sinonima* (p. 15) → *synonymis*, *synonyma*

enthimema (p. 13) → *enthymema*

Chrisaorio (f₂. 28r) → *Chrysaorio*.

5.3. zamjena *v* → *u*, točnije *qv* → *qu*, *qva* → *qua*, *qvi* → *qui* (zapis konsonantskog *u*)

Vrančić je konsonantsko *u* u *Logici* redovito zapisivao grafemom *v*. U tome je ustrajao i u izdanju *Nove logike* unatoč de Dominisovu drugom prigovoru. Primjerice:

qvae (p. 5, passim) → *quae*

loqvuntur (p. 6) → *loquuntur*

eqvus (p. 8, passim) → *equus*

qvum (p. 10, passim) → *quum*

eloqvium, *eloqvutio* (p. 16) → *eloquium*, *eloquutio* → *eloquium*, *elocutio*

qvantitas, *qvalitas* (p. 17) → *quantitas*, *qualitas*

qvid, *qvales*, *qvanti*, *qvando* (f₁. 26r) → *quid*, *quales*, *quanti*, *quando*

reliqvum (f₁. 36r) → *reliquum*.

Vežnik *quum*, otisnut 1608. i kao *qvum* i kao *qvū*, očuvan je u svom izvornom obliku, tj. nije mijenjan u *cum* kako se ponekad i ponegdje običava.

5.4. zamjena *ci* → *ti*

U malom broju riječi u slogu Vrančićeve *Logike* otisnuto je *ci* gdje treba biti *ti*, primjerice:

diciores (p. 6) → *ditiores*

enunciatio (p. 11, passim), *enunciationibus* (p. 13, 15) → *enuntiatio*, *enuntiationibus*

pronunciatum (p. 16) → *pronuntiatum*

concione (f₂. 26v) → *contione*.

5.5. zamjena *ti* → *ci* samo za tri riječi:

fallatia (f₂. 29v, f₂. 30v, f₂. 31r) → *fallacia*

inditio (f₁. 27r) → *indicio*

mendatia (f₂. 30r) → *mendacia*.

5.6. zamjena *t* → *tt*

U slogu Vrančićeve *Logike* zabilježene su riječi koje se jednom otisnute s jednim *t*, a drugi put s dva *t* pa je u tekstu provedeno ujednačavanje; primjerice:

atributum (p. 15) → *attributum*

atributa (p. 24, f₁. 31r, f₁. 33r) → *attributa*.

Ima i riječi gdje je sustavno zabilježeno jedno *t*, a treba da pišu dva:

quatuor (f₁. 25r, passim) → *quattuor*.

5.7. zamjena *ij* → *ii*

Norma 2.1.2. da slovo *j* ne postoji u latinskoj abecedi primijenjena je na riječi u kojima se pojavljuje slovna skupina *ij*:

ijs (p. 8) → *iis*

alijs (p. 15) → *aliis*

*hij*s (passim) → *his*.

5.8. zamjena *ii* → *i* u složenim glagolima

Norma 2.1.3. primijenjena je na složene glagole kako slijedi:

reyicimus (p. 9) → *reiiicimus* → *reicimus*

subyicimus (f₁. 27r) → *subiicimus* → *subicimus*

subyicitur (f₂. 32v) → *subiicitur* → *subicitur*,

ali ne i za

diiudicari (p. 9) → *diiudicari*.

5.9. zamjena *ae* → *e* samo za nekoliko riječi

Tek u nekoliko riječi, koje sve sadržavaju slovnu skupinu *pre*, zabilježeno je *ae* gdje treba biti *e*. Stoga je ispravljeno kako slijedi:

interpraetatum (p. 21) → *interpretatum*

compraessioni (f₁. 28r) → *compressioni*

compraehendi (f₁. 25v) → *comprehendi*

compraeheduntur (f₂. 25r) → *compreheduntur*.

5.10. *ads* → *ass* za složene glagole

Pri transkripciji sloga Vrančićeve logike rijetko je trebalo provesti jednačenje *ads* → *ass* za složene glagole, primjerice:

adstruat (f₂. 29r) → *asstruat*.

Na mnogo mjesta ono je naime provedeno u slogu:

asseruit (p. 12), *aßumptio* (p.16) → *assumptio*.

5.11. *s* nakon *x* sukladno normi 2.1.6.

Uz glagole *exsto* i *exsisto*, sukladno normi 2.1.6., dodano je redovito *s* nakon *x*, koje inače nije bilo otisnuto:

existat (p. 24) → *existat*

extant (f₂. 33r) → *extant*.

6. Ujednačavanje

Kad je ista riječ, iznimno i njezin korijen, u slogu Vrančićeve *Logike* otišnuta na različite načine, provedeno je ujednačavanje:

duę (p. 16), *duae* (p. 17) → *duae*

author (p. 3, f₁. 25r), *auctoritas* (f₁. 35r, f₂. 30r, f₂. 30v) → *auctor*, *auctoritas*
definitione (p. 8, passim), *diffinitionem* (p. 9) → *definitione*, *definitionem*.

7. Uporaba velikih slova

Vrančić je, kao i mnogi u tom razdoblju, pretjerivao s uporabom velikih slova, naročito u uvodu »De logica«, a velikim se slovima služio da bi istaknuo:

7.1. ključne logičke pojmove:

Vocabula, *Res* (p. 6) → *vocabula*, *res*

Species, *Partes*, *Divisiones* (p. 7) → *species*, *partes*, *divisiones*

Definitione, *Divisione*, *Argumentatione* (p. 8) → *definitione*, *divisione*, *argumentatione*;

7.2. nazive za discipline:

Logica, *Dialectica*, *Rhetorica*, *Grammatica* (p. 7) → *logica*, *dialectica*, *rhetorica*, *grammatica*

Ars, *Scientias* (p. 7) → *ars*, *scientias*;

7.3. svoje jednorječne logičke primjere:

Homines, *Lapides* (p. 14) → *homines*, *lapides*

Currunt, *Currit* (p. 14) → *currunt*, *currit*.

Pritom su se znale potkrasti i neujednačenosti koje je trebalo izbjeći u transkripciji, primjerice u izričaju:

Docentem et utentem (p. 7) → *docentem et utentem*.

8. Zahvati priređivača u tekst

Zahvati priređivača u tekst, kao što je dodavanje jedne riječi da bi se postigla veća jasnoća, označeni su uglatim zagradama.

Uglatim su zagradama označene i dopune u podnaslovima ili dodani podnaslovi u *Novoj logici*, naročito u poglavljima »De definitionibus«, »De divisionibus« i »De argumentationibus«, ali su takve izmjene popraćene i bilješkama.

9. Interpunkcija

Čitatelj se u slogu Vrančićeve *Logike* susreće s pretjeranom uporabom interpunkcije, naročito zarezā. Završetak rečenice počesto nije označen točkom te je pri transkripciji jedan od neizostavnih zadataka bio odrediti kraj rečenice, a ususret možebitnom prijevodu na hrvatski.

Zarez ispred *et* i ostalih sastavnih veznika, koji se redovito sreće u slogu, zadržan je samo kad nakon njega započinje nova misao.

10. Naglasci

Naglasci na prijedlozima i na zadnjem slovu priloga izostavljeni su:

à (passim) → *a*

proprie (p. 9) → *proprie*.

11. Uporaba kosopisa

Tekst Vrančićeve *Logike* otisnut je pretežito u kosopisu. Iznimke su definicije, podnaslovi i nosive tvrdnje. Naslovi su redovito otisnuti velikim slovima. Isticanja su provedena uspravnim pismom.

Kako nema nikakve potrebe oponašati ili slijediti takvu uporabu kosopisa, u transkripciji je postupljeno obratno:

11.1. Tekst koji je otisnut kosopisom ovdje se objavljuje uspravnim pismom.

11.2. Riječi, izričaji i rečenice koje su u slogu Vrančićeve *Logike* otisnute uspravnim pismom ovdje se tiskaju kosopisom.

11.3. Samo se prvo slovo u naslovima i podnaslovima tiska velikim slovom.

Pri transkripciji se kosopisom još ističu:

11.4. primjeri terminā i iskazā;

11.5. naslovi djela na koja se Vrančić poziva;

11.6. navodi iz drugih pisaca.

12. Ispravci *corr. ex*

U bilješkama se ne upozorava na očigledne tiskarske greške, pogotovu ako je tiskar izostavio ili pogrešno otisnuo jedno slovo, primjerice:

vo-unt (p. 10) → *vo-lunt*

snnt (p. 10) → *sunt*
suby_cto (p. 10) → *subiecto*
decem_p raedicam enta (p. 23) → *decem praedicamenta*
emundantia (f₁. 28v) → *enundantia*
inperii (f₁. 30r) → *imperii*
quaticum (f₁. 31v) → *aquaticum*
recenserae (f₁. 31v) → *recensere*
assummat (f₂. 26v) → *assumat*
Aphrica (f₁. 29v) → *Africa*
forsam (f₁. 33v) → *forsan*
quottuplex (f₂. 25r) → *quotuplex*.

U bilješkama se upozorava samo na ispravke koji bitno utječu na smisao rečenice.

13. Oznake uz obrojčanje izvornoga izdanja

Otisak Vrančićeve *Logike* iz 1608. izdvaja se i po neobičnu obrojčenju tiskanoga sloga:

pp. 1–24, ff₁. 25–36, ff₂. 25–33,
 pri čem f₁. i ff₁. označuju listove prve folijacije, a f₂. i ff₂. listove druge folijacije.

14. Označavanje prijelaza na drugu stranicu ili list

Prijelaz na drugu stranicu ili list označen je znakom | iza kojeg slijedi paginacija ili folijacija u uglatim zagradama.

15. Bilješke

U bilješkama se sustavno dokumentiraju razlike između *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616), kad je potrebno s osloncem na de Dominisov prigovor koji je promjenu izazvao. Za ta se tri djela koriste ove kratice:

L *Logica suis ipsius instrumentis formata* a Yusto Verace Siceno (Venetiis: Apud Ioannem de Albertis, 1608);

LN *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* a Fausto Verancio episcopo Chanadii (Venetiis: Apud Ambrosium et Bartholomaeum Dei, 1616);

CL R. D. Archiepiscopus [Marcus Antonius de Dominis], »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata« [cum responsionibus auctoris Fausti Verantii], u: Verantius, *Logica nova* (1616), pp. 47–59.

[[1] Logica suis ipsius instrumentis formata

a

Yusto Verace Siceno

Venetiis

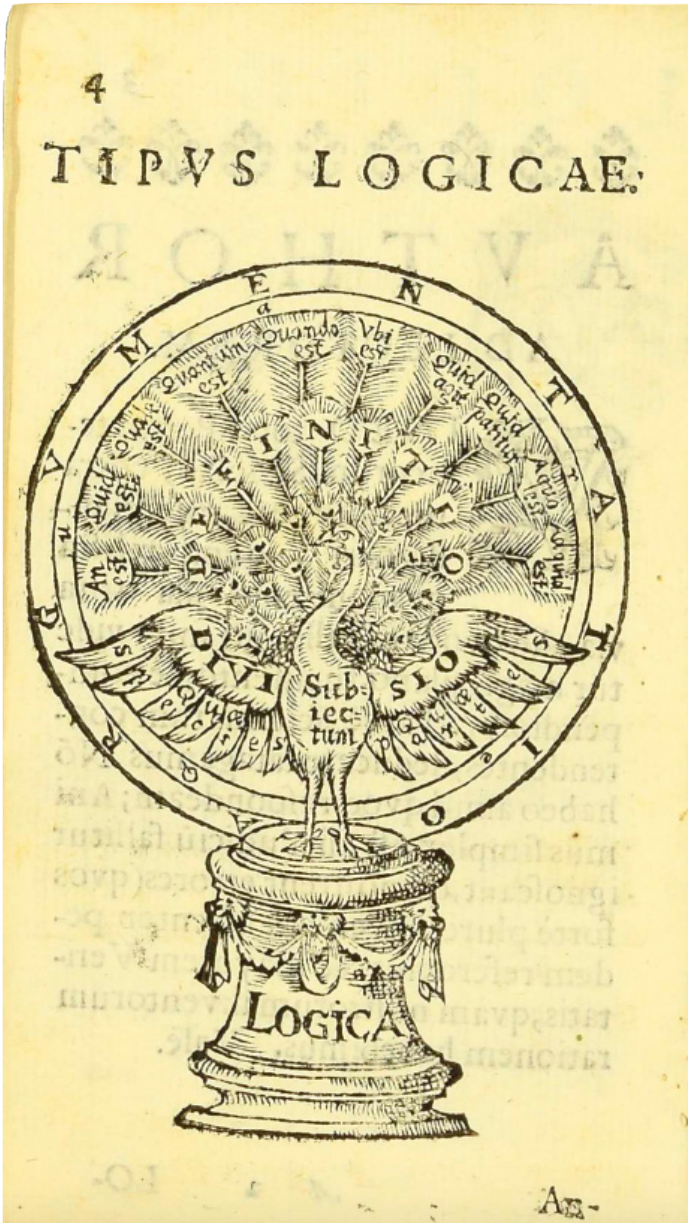
Apud Ioannem de Albertis

MDCVIII

[[3] Auctor ad lectorem

Video totas peripateticorum scholas contra me insurgere, ridere, indignari, quod relicta quadamtenus illa trita via alio quodam calle, uti mihi videtur magis plano, luculento ac compendioso, ad arcem scientiarum contententes deducere satagamus. Non habeo aliud quod respondeam: animus simplex est; si iudicium fallitur ignoscant, demonstrent errores (quos forte plures invenient), libenter pedem referemus et maiorem veritatis quam nostrorum inventorum rationem habebimus. Vale.

[[4] Typus logicae

As-

[5] Antonius Cornicinus

In Logicam Yusti Veracis

En logicae statuum, Yustus, de scrobibus udis
Et densis spinis, confragatam colligit, inde
Membra suis membris aptat, ferruminat arte,
Levigat, extergit, tandem base collocat alta.

Theodosius Gradensis

In eandem

Non est hic Lullus, lector, non denique Ramus,
Est modica at solidis ramis radicibus arbor,
Quae gratos vernans fert flores, follia, fructus.

[[6] Plato

Rationes sunt instrumenta philosophorum.

Idem

Si verba ubi opus est contemneremus, prudentia et eruditione ditiores essemus.

Idem

Multi circa vocabula occupantur non intendentes in ipsas res, de quibus loquuntur. Inde postea fit, ut multae inutiles quaestiones et disputationes oriantur, quae intellectum perplexum reddunt.

[[7] De logica

Logica seu dialectica est ars docendi scientias vel est modus cum ratione loquendi.¹

Hinc apposite eam Graeci logicam vocant; hoc enim vocabulum et rationem et orationem significat.

Duas species logicae ponunt aliqui, nempe docentem et utentem; cur non etiam discentem?² Voluerunt dicere eam quae docetur³ et qua utimur. At hae neque verae⁴ species neque partes logicae sunt. Nam manente utrobique eodem subiecto, tantum quaedam passiones suae praedicantur de ipso, quales innumerae esse possunt. Huiusmodi divisiones non sunt essentiales, sed accidentales et futiles. Eadem logica, rhetorica et grammatica est, quam in scholis pueri docemur seu discimus, et ea, qua postea in foro, senatu aliisque locis et temporibus utimur, sicuti eadem est securis, quam faber ferrarius fecit, et ea qua faber lignarius dolat; idem [[8] equus, quem domi alui, et is quo in bello utor.⁵

Melius alii faciunt, qui dividunt logicam in naturalem et artificiosam.⁶ Nobis de ea, quae sub artem cadit, agendum est; haec enim illam perficit.

Partes logicae sunt tres: prima agit de formanda definitione, secunda de divisione, tertia de argumentatione, ratiocinatione seu confirmatione.

¹ Ovu definiciju logike Vrančić je u *Novoj logici* dopunio na temelju dvaju de Dominisovih prigovora, šestoga i sedmoga.

Usp. LN, p. 5: »Logica seu dialectica est ars discendi et docendi scientias vel est modus orationem ratione digerendi.«

Usp. CL, »Articulus VI«, p. 50, »Articulus VII«, p. 50.

Usp. Srećko Kovač, »Logika Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 10 (1984), pp. 39–48, na pp. 39–40.

Nadalje u bilješkama: Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984).

² Upit »cur non etiam discentem?« Vrančić je u *Novoj logici* izostavio jer je u definiciju logike trgom šestoga i osamnaestoga de Dominisova prigovora uveo da je logika i *ars discendi scientias*.

Usp. CL, »Articulus VI«, p. 50, »Articulus XVIII«, p. 55.

³ *quae docetur*] LN, p. 5: *quam docemur*

Usp. CL, »Articulus VIII«, pp. 50–51.

⁴ *neque verae*] LN, p. 5: *neque*

⁵ *utor*.] LN, p. 5: *utor. In scholis de arte agimus, extra scholam ex arte loquimur.*

Tom se rečenicom Vrančić dodatno suprotstavio dvama neopravdanim de Dominisovim prigovorima da je neuspješno osporio razlikovanje *logica docens* – *logica utens*.

Usp. CL, »Articulus VIII«, pp. 50–51; »Articulus XIII«, p. 53.

Usp. Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984), p. 40.

⁶ Vrančić ovdje upućuje na Zabarellino razlikovanje *logica naturalis* – *logica artificiosa*, o čem vidi: *Jacobi Zabarellae Patavini opera logica*, editio secunda (Venetiis: Apud Paulum Meietum bibliopolam Patavinum, 1586), »De natura logicae libri duo«, Liber primus, »Caput duodecesimum, de duplici logicae et eius origine«, cc. 26–29, u c. 26: »Sciendum est igitur duplicem esse logicam, unam naturalem, aliam artificiosam.«

Usp. Srećko Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14 (1988), pp. 17–33, na p. 26.

Nadalje u bilješkama: Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988).

Haec sunt tria illa instrumenta, quibus omne genus disserendi seu omnis ratio docendi continetur. Nam quidquid philosophus dicit, unum est ex iis tribus aut membrum eorum. In primis etenim definit subiectum, quod prae manibus habet, deinde dividit illud, tertio, si quid dubii est in iis quae dixit, ratione confirmat sicque munus docendi absolvit.

Sunt qui contendunt divisionem esse priorem ordine definitione;⁷ verum falluntur habentque contra se Platonem, Porphyrium, Divum Augustinum et Ciceronem, qui praeter alium locum statim in principio *Officiorum*: *Omnis, inquit, quae a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id, de quo disputatur.*⁸

Nam illa, quae aliquando ante definitionem fit in oratione divisio, magis proprie cognominanda est separatio seu reiectio. Separamus siquidem et reicimus a proposito nobis subiecto, si quae sunt aequivoca, si quae partes aut species affines eidem subiecto, et profiteamur nos de eis nihil agere velle. Haec autem divisio est illa, quae, postquam per definitionem enucleatum est, quid et quale sit illud subiectum, ipsa deinceps eius species et partes enumerat et recenset.

Inventio et iudicium non sunt partes distinctae ipsius logicae, uti quidam volunt, neque potest de illis separatim agi, sed⁹ magis facultates seu operationes memoriae et intellectus nostri, quae logicis praeceptis mirifice adiuvantur. Etenim logica primum loca ostendit, in quibus quid sit de quacunque re dicendum quaeri ac inveniri possit, deinde leges praescribit, quibus an bene vel male dictum sit diiudicari ac discerni possit.

Numerant¹⁰ alii resolutionem alii methodum inter caetera membra¹¹ logicae. At mea sententia methodus nihil aliud est quam bene ordinata divisio, quae tunc dicitur resolutiva, quum subiectum, si genus sit, in suas species, si vero totum, in suas partes dividitur. Ex altera parte compositiva methodus dicitur, quum ab infimis speciebus ad magis ac magis communia genera, vel a minimis partibus ad maiores usque ad ipsum totum (quod erat subiectum) certo ordine ac numero in doctrina colligendo proceditur.

Nos in hoc opusculo utraque utimur. Nam (uti hic videre licet) in primis logicam in tres partes resolvimus, deinde singulas earum in plures propositiones, propositiones in terminos partimur. Vice versa, regrediendo ab ultimis

⁷ Vrančić poimence ne spominje one koji daju prednost diviziji pred definicijom, ali mogao je, primjerice, ciljati na utjecajni logički udžbenik portugalskoga isusovca Pedra da Fonsece.

Vidi: Petrus Fonseca, *Institutionum dialecticarum libri octo, nunc primum ab ipso recognito* (Venetiis: Apud Christophorum Zanettum, 1575), l. 1, c. 4, p. 4: »Tres autem sunt generales disserendi modi, qui deinde in alios atque alios minutius conciduntur: divisio, inquam, definitio et argumentatio.«

⁸ Cicero, *De officiis* I, 2.12.

⁹ *sed*] LN, p. 6: *sed sunt*

¹⁰ *numerant*] LN, p. 6: *connumerant*

¹¹ *inter caetera membra*] LN, p. 6: *his membris*

terminis ex ipsis propositiones, ex propositionibus definitiones, divisiones et argumentationes componendo efficitur.

Tunc videlicet methodice de aliquo subiecto loquimur, quum nihil eorum, quae de eo scitu digna sunt, dicere praeter-[[11]mittimus, nihil supervacaneum addimus, nihil repetimus.¹² Item quum ea, quae primo loco dicenda sunt, non postponimus et, quae postponenda sunt, non praeponimus, sed rite omnia disponimus et concinnamus.

Sunt alii, qui argumentationem, alii qui unam tantum speciem argumentationis, id est syllogismum, ponunt pro subiecto adaequato totius logicae. Ii¹³ videant, quaeso, quomodo argumentabuntur, nisi prius aliquam positionem statuunt, de qua sit disceptandum. At omnis eiusmodi positio seu enuntiatio est pars definitionis aut divisionis. Merito igitur ista quoque duo instrumenta docendi inter partes logicae numerari debent.

Neque est, quod dicant, definitionem et divisionem esse membra argumentationis. Saepe enim philosophus argumentatur et non definit vel¹⁴ dividit, vicissim saepe definit vel dividit, et non argumentatur. Itaque distincta sunt haec ab invicem.

Quin potius argumentatio istis duobus instrumentis deservit. Nam quemadmodum orator in primis narrationem fa-[[12]cit, deinde eam, ubi dubia esse videtur, rationibus et testimoniis confirmat, ita et philosophus primo rei, de qua agit, naturam describit et species partesque eius enumerat;¹⁵ postea, si oportet, ea quae asseruit argumentis devincit.

Nos autem dicimus orationem docentem esse subiectum adaequatum logicae, et eandem orationem ponimus pro genere harum trium partium seu instrumentorum logicae. Docet enim logica quomodo sit docendum,¹⁶ id est: omnibus

¹² *repetimus.*] LN, p. 7: *repetimus. Ex univocis non facimus aequivoca nec ex aequivocis univoca, id est, ex una re non facimus plures nec ex pluribus unam.*

Time je dodatno oprimjerio što znači metodički govoriti o subjektu.

¹³ *ii*] LN, p. 7: *hi*

¹⁴ *vel*] LN, p. 7: *nec*

¹⁵ *enumerat;*] LN, p. 7: *dinumerat; et*

¹⁶ *docendum,*] LN, p. 7: *docendum, uti Plato in Sophista ait et Suarez in sua Metaphysica Disp. 2. Sect. 5. num. 30, 37,*

U *Novoj logici* dodao je Vrančić uputnice na dva svoja izvora: Platonova *Sofista* i Suárezove *Metaphysicae disputationes*, pri čem se u drugom vrelu upućuje na netočne brojeve.

Vidi Franciscus Suárez, *Metaphysicarum disputationum, in quibus et universa naturalis theologia ordinate traditur, et quaestiones omnes ad duodecim Aristotelis libros pertinentes accurate disputantur, tomus prior*, cum quinque indicibus (Venetiis: Apud Io. Baptistam Colosinum, 1605), »Disputatio I. De natura primae philosophiae seu metaphysicae«, pp. 2–47; »Sectio V. Utrum metaphysica sit perfectissima scientia speculativa veraque sapientia«, pp. 27–39, na p. 35b, n. XXXV:

»Quod si alicui scientiae haec proprietas attribui potest, certe potius dialecticae esset tribuenda; nam *illa docet discere et docet docere*, ergo aptior illa est ad docendum quam omnis

doctoribus, in quacunq̄ue facultate, modum ostendit seu dat formam sensate et solide disserendi; ipsae autem facultates singulae suas materias subministrant.

Habet vero logica¹⁷ pro sua materia quaedam vocabula dictionum ac sententiarum suarum,¹⁸ quae alii nomina secundae intentionis nuncupant, quarum praecipua his vocibus vel earum synonymis appellantur:

terminus, subiectum, praedicatum;

totum, partes;

genus, species, individuum;¹⁹

enuntiatio: universalis, pluralis, singularis;

affirmativa, negativa;

recta, obliqua;

definitio, quaestio, an [[13] sit, quid sit, quale, quantum, quando, ubi, quid agens, quid patiens, a quo, ad quid;²⁰

divisio, quae pars, quae species;²¹

argumentatio, quare, locus²² singulorumque locorum nomina;

argumentum: demonstrativum, dialecticum, sophisticum;

sylogismus, enthymema, inductio, exemplum;

modus, figura etc.,

de quibus nos hic ordine suo singillatim agemus.

Singulae hae partes seu instrumenta logicae ex pluribus enuntiationibus compinguntur.

Singulae autem enuntiationes simplices ex duobus terminis constant.

Ut igitur a minimo huius artis membro incipiamus et ad maiora procedamus.

alia. Atque ita Plato hoc munus dialecticae accommodat in *Dialogo de ente vel Sophista* et ideo ibidem et 7. lib. *de Repub.* eam praefert omnibus scientiis. « Kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

Nadalje u bilješkama: Suárez, *Metaphysicarum disputationum tomus prior* (1605).

Usp. Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984), p. 43.

¹⁷ *logica*] LN, p. 7: *logicus*

¹⁸ *suarum*] LN, p. 8: *suae artis*

¹⁹ *praedicatum; totum, partes; genus, species, individuum;*] LN, p. 8: *praedicatum;*

Izostavivši na ovom mjestu nazivke 'druge intencije' (*secundae intentionis*) za diviziju, a uključivši ih kasnije iza nazivaka 'druge intencije' za definiciju, Vrančić je u *Novoj logici* uspostavio ovaj poredak ključnih nazivaka iz logike: termin, iskaz, definicija, divizija, argumentacija.

²⁰ *quaestio, an sit, quid sit, quale, quantum, quando, ubi, quid agens, quid patiens, a quo, ad quid;*] LN, p. 8: *praedicamentum, existentia, essentia, qualitas, quantitas, tempus, locus, actio, passio, efficiens, finis.*

Ovom je izmjenom Vrančić u *Novoj logici* upite koji označuju predikamente zamijenio nazivcima (*vocabula*) predikamenata, kako se to i očekivalo prema najavi.

²¹ *divisio, quae pars, quae species;*] LN, p. 8: *Item divisio, totum, partes; genus, species;*

²² *quare, locus*] LN, p. 8: *loca argumentationum*

Vrančić je dakle izostavio *quare*, smatrajući taj član već uključenim u ostale članove retka.

De terminis

Terminus est vox²³ seu dictio, ens aliquod seu²⁴ rem aliquam praecipuam in oratione significans. |[14]

Omnis autem huiusmodi terminus habet aliquem respectum alter ad alterum, et sic vel subiectum vel praedicatum nominatur.

Subiectum est²⁵, de quo aliquid dicitur, ut: *homines, lapides*.

Praedicatum vero est²⁶ quod de subiecto dicitur seu praedicatur, ut: *albi, sudant*.

Item terminorum alius est universalis, ut: *omnis homo* seu *omnes homines*, alius pluralis, ut: *multi homines*, alius vero singularis, ut: *unus homo*.

Item terminorum alius est genus, ut: *animalia*, alius species, ut: *homines*, alius vero individuum, ut: *Petrus*.

Vel genus, ut: *moventur*, species, ut: *currunt*, individuum, ut:²⁷ *currit*.

Vel genus, ut: *currunt*, species, ut: *fugiunt*, individuum, ut: *fugit*.²⁸

Item terminorum alii significant substantiam, alii accidentia.

Substantia est res, quae per se subsistit, ut: *homines, lapides*. |[15]

Accidens autem est, quod substantiae accidit, ut: *albi, cadunt*.

Horum accidentium aliqua sunt communia, aliqua propria; item aliqua separabilia, aliqua vero inseparabilia a suis substantiis.

Synonyma horum accidentium: adiunctum, appositum, annexum, attributum, adhaerens, affectio, passio, circumstans,²⁹ etc.

Ii, qui dividunt terminos in mentalem, vocalem et scriptum, et multis aliis modis similibus, nihil agendo nugantur. Qui vero altius incipiunt et de sono ac voce, vel de nomine ac verbo tractant, in rem alienam involant. Manifestum enim est tractationem de voce et sono ad physicum, de nomine autem et verbo ad grammaticum spectare, terminos autem esse propria, sola ac prima logicorum elementa.

²³ vox] LN, p. 8: *vocabulum*

Vrančić očito traga za boljim latinskim nazivkom dok definiira ključni logički pojam 'termin' (*terminus*).

²⁴ *dictio, ens aliquod seu*] LN, p. 8: *dictio*,

²⁵ *est*] LN, p. 8: *est terminus*

²⁶ *est*] LN, p. 8: *est terminus*

²⁷ :] LN, p. 9: : *ut*

Posrijedi je omaška slagara.

²⁸ *fugit*.] LN, p. 9: *fugit. Item termini alii univoci, alii aequivoci, alii analogi, alii denominativi, etc.*

U *Novoj logici* dodao je Vrančić rečenicu o podjeli terminā.

²⁹ *circumstans*,] LN, p. 9: *circumstans, epitheton*,

De enuntiationibus

Enuntiatio logica simplex est oratio³⁰ brevissima, perfecta ta-[[16]men et aliquid certi indicans, ut: *Homo est rationalis*.³¹

Id fit cum uni subiecto unum praedicatum adnectitur. Enuntiatio autem composita est, quae plura vel subiecta vel praedicata in se continet, id est in plures enuntiationes simplices resolvi potest, ut: *Deus mundum condidit et gubernat. Homines et iumenta salvabis. Si Sol est, dies est*. De hac nos nihil agemus.

Synonyma enuntiationum: positio, propositio, pronuntiatum, effatum, eloquium, elocutio, dictum, assertio, assumptio, indicatio, praedicatio, sententia, opinio, conclusio, quaestio seu quaestionis responsio, problema, theorema, thema, thesis, axioma.³² Haec enim omnia idem fere significant, tantum aliqua ratione ab invicem differunt.

Partes essentielles enuntiationis sunt duae, nempe subiectum et praedicatum, de quibus superius locuti sumus.

Illud materiae, hoc formae vices gerit.³³ Adduntur iis duobus terminis in enuntiatione signa, copulae et alia plerumque [[17] vocabula, quae eos modificantur et enuntiationum perfectum sensum efficiunt.³⁴

Species autem enuntiationum dignae notatu secundum qualitatem quidem sunt duae: altera est affirmans, altera negans; secundum quantitatem vero tres: alia namque est enuntiatio universalis, alia pluralis, alia singularis.

Exemplum enuntiationis universalis affirmativae: *Omnes homines sunt rationales*. Negativae: *Nulla bruta loquuntur*.

Exemplum enuntiationis pluralis affirmativae: *Aliquae stellae sunt errantes*. Negativae: *Non multa animantia ruminant*.

Exemplum enuntiationis singularis affirmativae: *Sol omnia illustrat*. Negativae: *Mundus non est ab aeterno*.

³⁰ *oratio*] LN, p. 9: *oratio docens*,

Vrančić je u *Novoj logici* dodao još jedno obilježje iskaza: »izricanje koje poučava«.

³¹ *rationalis*.] LN, p. 9: *rationalis. Satyri non sunt [rationales]*.

Vrančić je u *Novoj logici* dodao još jedan primjer, i to primjer niječnoga iskaza.

³² *axioma*.] LN, p. 10: *axioma etc*.

³³ *gerit*.] LN, p. 10: *gerit. Et aliquando subiectum convertitur in praedicatum, et vicissim praedicatum in subiectum*.

Rečenicom dodanom u *Novoj logici* Vrančić je istaknuo da se »ponekad podmet pomeće u prirok i, obratno, prirok u podmet.«

³⁴ *efficiunt*.] LN, p. 10: *efficiunt. Exempli gratia, si dicas: Deus condidit mundum. Et vicissim si dicas: Mundus a Deo est conditus. In priore enuntiatione Deus est subiectum, mundus vero praedicatum. In altera vero mundus est subiectum, Deus praedicatum, condidit et conditus est sunt copulae*.

U *Novoj logici* dodao je Vrančić primjer kako se podmet pomeće u prirok i obratno: iskaz *Bog je stvorio svijet* može se preoblikovati u *Svijet je stvoren od Boga*.

Haec quantitas et qualitas in omni³⁵ enuntiatione necessario semper inest. Et quantitas quidem in subiecto, qualitas vero in praedicato habet suum locum. Itaque enuntiatio indefinita, quam alii ponunt, [[18] nulla esse debet apud logicos. Non enim convenit definitioni aut divisioni enuntiationum, id est nihil certi indicat nullamque quantitatem habet, sed est ambigua, generat errorem et contentionum causas seminat, ut si quis dicat: *Homo currit*, nescitur, an de omni an vero de uno homine loquatur. Vel si dicat: *Homines currunt*, itidem incertum est, an de omnibus an vero de aliquot hominibus hoc dicat. Ideo interpretatione indiget, ut sit oratio perfecta et clara, siquidem logicum perspicue loqui oportet. Id autem fit, cum subiecto suum signum quantitatis apponitur, nisi sit manifestum et subaudiatur. Signa universalialia (uti cuique notum est) sunt ista: *omnis, universi, nullus, nemo*.³⁶ Pluralia autem: *multi, pauci*.³⁷ Singularia: *unus, solus, iste, ille, Plato, Socrates*, etc.

Item alia enuntiatio seu praedicatio est recta, alia obliqua. Recta dicitur ea, cuius praedicatum est in recto casu, ut: *Deus est omnipotens*, et: *Homo est animal*. Obliqua vero est, cuius praedicatum est in obliquo casu, ut: *Deus condidit mundum*, vel: *Mundus conditus est a Deo*; utraque [[19] aequae bonae est apud logicos, sicut et apud grammaticos.³⁸

Item aliqua praedicatio est generis de sua specie, ut: *Homo est animal*, vel idem clarius: *Omnes homines sunt quaedam animantia*. Aliqua vero praedicatio est, qua vice versa species de suo genere praedicatur, ut quum dicimus: *Quaedam animalia sunt homines, quaedam vero boves* etc. Simili ratione aliquando pars praedicabitur de suo toto, ut: *Omne animal habet caput*. Et vice versa totum praedicabitur de sua parte, ut: *Omne caput est alicuius animantis membrum*. Haec alterna et reciproca praedicatio non omnibus forsitan arridebit, videlicet ea in parte, qua dicimus speciem de suo genere praedicari. Nam regula generalis est apud eos, magis universale de minus universali bene praedicari, non³⁹ tamen versa vice. Ignoscant, quaeso, experientia⁴⁰ et ratio contra ipsos militant. Non animadvertunt forsitan esse necessarium, ut subiectum et praedicatum sint eiusdem quantitatis, ut bene cohaereant, alioquin non bene inaequales veniunt ad aratra iuveni. Nam in huiusmodi enun-[[20]tiationibus neque genus et totum habet⁴¹ aliquid amplius quam earum unaquaeque species et pars, neque vicissim

³⁵ *omni*] LN, p. 10: *omni bona*

³⁶ *nemo*.] LN, p. 11: *nemo, etc.*

³⁷ *pauci*.] LN, p. 11: *pauci, etc.*

³⁸ *grammaticos*.] LN, p. 11: *grammaticos. Hanc praedicationem obliquam non omnes cognoscunt, cum tamen frequentior sit quam altera.*

U *Novoj logici* pridodao je Vrančić napomenu o kosoj predikaciji tj. o priroku u kosom padežu.

³⁹ *non*] LN, p. 11: *nec*

⁴⁰ *experientia*] LN, p. 11: *usus enim*

⁴¹ *habet*] LN, p. 12: *habent*

pars aut species aliquid minus habet quam suum totum aut genus. Quum enim dicimus: *Omnis homo est animal*, non intendimus dicere: *Omnes homines esse omnia animalia*, sed *Omnes homines esse quaedam animalia*. Iste namque terminus (*animalia* seu *animal*) in hac enuntiatione non est universalis, uti ipsi alucinantur, sed est pluralis et est eiusdem quantitatis cum altero termino speciei universali, id est cum omni homine. Non sumitur, inquam, hic genus in tota sua latitudine, sed pro una sui portione, quae sit suae speciei, de qua praedicatur, aequalis.

Vice versa, si dico: *Aliquod animal est homo*, seu: *Quaedam animantia sunt homines*, hic licet species de suo genere praedicetur, nihil tamen absurdi dicitur, nec minus in specie continetur quam in genere, sed sunt utraque eiusdem latitudinis seu quantitatis. Hoc idem sentiendum est de toto cum sua parte, hoc idem de specie cum individuo; nempe quod alterum de altero [[21] alternatim recte interpretatum, recte praedicetur. Sicuti enim bene dico: *Petrus est homo*, ita non minus bene dico: *Homo est Petrus*, hac nimirum interpretatione: *Iste Petrus est unus ex hominibus*, vel: *habet eandem naturam cum caeteris hominibus*. Et vicissim:⁴² *Iste homo est vel vocatur Petrus*. Hae etenim propositiones aequipollent sibi,⁴³ si non mutilae et indefinitae exprimentur, sed suis signis quantitatis notentur, uti superius admonuimus esse faciendum.⁴⁴

Multi multas alias, sed, meo tenui iudicio, minus opportunas afferunt hoc loci enuntiationum species. Nos, uti videre est, primo loco illas binas omnino necessarias, deinde istas alias duas, iis quidem, qui circa vocabula occupantur et res, de quibus agunt, penitus non inspiciunt, quos Plato perstringit,⁴⁵ ignotas ac insolitas,⁴⁶ at bonas enuntiationum divisiones seu differentias in medium produximus. Neque tamen dignabimur locum dare aliquem illi celeberrimae divisioni, quam plerique omnes reliquarum cunctarum principem faciunt. Haec illa est, qua enuntiationes in veras et falsas partiuntur. [[22] Non enim logici, sed alterius artificis munus est investigare et cognoscere, quae vera quaeve falsa de aliqua re sit enuntiatio. Sufficit logico, si cognoscat quae bona vel mala sit. Quod tunc fiet, quando enuntiationi, quam prae manibus habebit, applicaverit definitionem ac divisionem bonae enuntiationis, hoc est quum viderit, si certi

Očekivalo bi se da nakon dotjerivanja ta rečenica glasi:

»Nam in huiusmodi enuntiationibus neque genus aut totum habet aliquid amplius quam sua species aut pars, neque vicissim pars aut species aliquid minus habet quam suum totum aut genus.«

⁴² *interpretatione*: Iste Petrus est unus ex hominibus, *vel*: habet eandem naturam cum caeteris hominibus. *Et vicissim*:] LN, p. 12: *interpretatione*:

U *Novoj logici* izostavio je Vrančić svoje prvo tumačenje iskaza: *Čovjek je Petar*.

⁴³ *aequipollent sibi*,] LN, p. 12: *aequipollent*,

⁴⁴ Usp. odlomak o *signa quantitatis* u: L, p. 18, u ovom izdanju na p. 213.

⁴⁵ Usp. treću Platonovu izreku koju je Vrančić odabrao za *motto* na početku *Logike* i *Nove logike*: »Multi circa vocabula occupantur non intendentes in ipsas res, de quibus loquuntur.«

Usp. L, p. 6, u ovom izdanju na p. 206; LN, p. 3.

⁴⁶ *ignotas ac insolitas*] LN, p. 12: *non adeo notas*

aliquid indicet, si denique ex subiecto et praedicato constet. Tunc sistat gradum et non quaerat, si vera sit vel falsa. Hoc enim minime solo artis suae praesidio, sed magis earum, quae de iis rebus ex professo tractant, consequi poterit. Damus exemplum: *Sex⁴⁷ sunt caeli*. Haec enuntiatio apud logicos quidem bona est, at apud astronomos falsa est. Cur bona sit, logici, qua logici sunt, uti praenotavimus, facile scient; cur falsa, nesciunt nec scire possunt, nisi et in astronomia versati sint. Itaque de veris ac falsis enuntiationibus sileant.

De oppositionibus, aequipollentiis, conversionibus, modalitatibus et caeteris, si quae sunt, enuntiationum affectionibus, ita etiam de suppositionibus, restrictionibus, ampliationibus appellationibusque⁴⁸ aliis agere permittimus.⁴⁹

De definitionibus

Definitio est oratio docens, qua alicuius subiecti, id est rei propositae, natura describitur.

Synonyma definitionis: descriptio, declaratio, narratio, historia etc.

Species definitionis aliqui duas ponunt: unam quidem vocant nominis, alteram rei. Definitio nominis seu potius dictionis interpretatio, sicuti et divisio aequivocorum, quam magis proprie distinctionem vocare possumus, licet sint ordine primae in doctrina, magis tamen ad grammaticos pertinent quam ad philosophos. Hi enim res scrutantur, illi vocabula, attamen logicus utrisque sua instrumenta commodat.

Partes definitionis perfectissimae (ea autem est substantiarum perfectissimarum) sunt ipsa decem praedicamenta. [[24]]

⁴⁷ *Sex*] LN, p. 13: *Sex tantum*

Godine 1608. iskaz 'Postoji šest nebesa' bio je za Vrančića neistinit iz perspektive astronomije. Dodavši »tantum« u *Novoj logici* Šibenčanin je ispravio propust i bitno promijenio tvrdnju. Ako je iskaz 'Postoji samo šest nebesa' neistinit Vrančiću iz perspektive astronomije 1616. godine, to znači da je Vrančić pristao uz tvrdnju da postoji sedam nebesa, pri čem je sedmo nebo *firmamentum*, sfera zvijezda stajačica.

Te je godine rimska inkvizicija izrekla Galileiu 'prvu osudu' zbog heliocentrizma. Galileieva 'slika svijeta', kako je kasnije objavljena u njegovim *Dijalogima*, imala je u središtu Sunce, a oko tog središta šest staza po kojima su se kretali planeti, dakle »samo šest nebesa«. Usp. Galileo Galilei, *Dialogi sopra i due massimi sistemi del mondo Tolemaico, e Copernicanos* (In Fiorenza: Per Giovanni Battista Landini, 1632), p. 320.

⁴⁸ *appellationibusque*] LN, p. 13: *appellationibusque etc.*

Dodavši »etc.«, Vrančić je u *Novoj logici* upozorio čitatelja da je polje logičkih istraživanja šire od pobrojanih klasičnih tema.

⁴⁹ Te se teme redovito obrađuju u u opsežnijim logičkim udžbenicima, primjerice, sadržaj su druge knjige Toledova *Uvoda u dijalektiku*. Usp. Franciscus Toletus, *Introductio in dialecticam Aristotelis quinque libris distincta* (Lugduni: In officina Hug. A Porta, 1592), pp. 40–67.

Nadalje u bilješcima: Toledo, *Introductio in dialecticam Aristotelis* (1592).

Tot enim de quacunque perfecta substantia interrogationes seu quaestiones aut praedicationes utiles et necessariae fieri possunt.

Synonyma harum partium definitionis seu praedicamentorum: loca, sedes,⁵⁰ observationes, considerationes, contemplationes, conceptus, attributa, quaestiones⁵¹ etc.

Prima quaestio est: *An sit*⁵² illud scilicet subiectum de quo agimus, seu an existat illa species in rerum natura; an sit ens reale ad differentiam entis rationis, de quo physicus non curat.⁵³ Multa enim dicuntur, quae non sunt re ipsa, sed in solis verbis sunt⁵⁴ vel in phantasia finguntur, ut sunt Gryphi, Centauri, Sirenes, plures mundi etc. Multa vicissim re ipsa existunt, quae tamen nullo sensu, sed sola ratione cognosci possunt, uti plures esse caelos, esse ignem elementalem supra regionem aeris, esse intelligentias etc.

2. *Quid sit* nempe ea res, de qua agimus, id est ex qua materia constet, ex qua massa desumpta sit seu, ut logici loquuntur⁵⁵[25r]tur, quod genus, quod totum eius sit.

3. *Qualis sit*, id est quae forma eius seu, ut alii⁵⁶ loquuntur, quae differentia quaeve qualitas, quae eam a caeteris speciebus eiusdem generis distinguat.

4. *Quanta sit*, id est quis modus, quae magnitudo, quae mensura, quis numerus eius.

5. *Quando est*, id est quae aetas,⁵⁷ quod aevum seu tempus eius.

6. *Ubi est*, id est quis locus eius natus sit.

7. *Quid agat*, id est cuius rei sit causa efficiens, seu quis eius effectus, quae operatio, quae vis, quae virtus, quae facultas, quod munus peculiare.

8. *Quid patitur*, id est quibus malis⁵⁸ sit obnoxia,⁵⁹ quae vitia, quae habeat contraria seu adversantia, quae sint quae eam corrumpant.⁶⁰

9. *A quo sit*, id est quis eius auctor, effector seu causa movens, efficiens.

⁵⁰ *sedes*,] LN, p. 13: *sedes, classes praedicatorum*,

⁵¹ *quaestiones*] LN, p. 13: *quaestiones, affectiones, notationes*

⁵² Svih deset pitanja istaknuo je sâm Vrančić, i to uspravnim pismom unutar teksta otisnutoga kosopisom. Ovdje je to autorovo isticanje provedeno kosopisom unutar teksta na uspravnom pismu.

⁵³ *curat*] LN, p. 13: *agit*

⁵⁴ *sunt*] LN, p. 13: *consistunt*

⁵⁵ Ovdje u prvom izdanju završava paginacija pp. 1–24, a počinje prva folijacija ff., 25r–36v.

⁵⁶ *alii*] LN, p. 13: *iidem*

⁵⁷ *aetas*,] LN, p. 14: *aetas, quae duratio*,

⁵⁸ *malis*] LN, p. 14: *malis aut bonis*

Uz ovu dopunu u istoj je rečenici dodao još dvije dopune da bi bolje objasnio predikament trpnje, tj. da nije samo riječ o podložnosti zlu nego i o podložnosti dobru, odnosno, općenito promotrivši, promjeni. Vidi bilješke 59 i 60.

⁵⁹ *obnoxia*,] LN, p. 14: *obnoxia, quos motus seu quas mutationes patiatur*,

⁶⁰ *corrumpant*.] LN, p. 14: *corrumpant aut perficiant*.

10. *Ad quid sit*, id est ad quem finem, scopum, metam tendat, cuius sit utilitatis, quid boni quidve commodi afferat.

Hic perspicue videre est, quis usus, quis locus, quis denique numerus praedicamentorum in arte logica esse debeat. Aristoteles quattuor tantum de quacunque [[25v] re enumerat quaestiones: 1. An sit. 2. Quid sit. 3. Qualis sit. 4. Cur sit.⁶¹ Quo consilio reliquas omiserit, non possum assequi, vel qua ratione omnes reliquae ad has quattuor commode reduci possint, uti aliqui facere⁶² conantur, non video. Nos in⁶³ perfecta definitione⁶⁴ has decem quaestiones reponimus, in divisione duas, in argumentatione unam, omnes numero tredecim, quibus omnem cuiuscunque subiecti physici dicimus comprehendi scientiam. Tunc demum etenim cuiuscunque substantiae naturam perfecte cognoscimus, cum non solum causas eius, sed omnes has praedicationes de ea examinamus.

Horum decem praedicamentorum ac in primis substantiae ipsius, de qua praedicantur, naturam universalissime, communiter et, uti loquuntur, abstractissime, id est non applicando ea ad res materiales aut immateriales, describere existimamus esse adaequatum munus et obiectum metaphysicae, quibus postea et divinus et naturalis philosophus quisque suis modis utatur.⁶⁵ [[26r]

⁶¹ Usp. *Aristotelis Organum hoc est libri omnes ad logicam pertinentes Graece et Latine*, Iulius Pacius recensuit, <...> (Francofurti: Apud Haeredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Iohannem Aubrium, 1597), u završnom Paceyovu izvatku iz Zabarelle pod naslovom »Idem eiusdem libri cap. XXII. de methodis«, p. 535a, n. 11:

»Quaestiones enim de quaque re sunt hoc ordine disponendae ac perpurandae: ut primo doceatur quid nomen significet, secundo an res sit, tertio quid sit, quarto qualis sit, quinto cur talis sit, sexto quotuplex sit. Verbi gratia, in physicis explicandum est quid significet hoc verbum *corpus naturale* et an sit corpus naturale et quid sit et quale sit, puta mobile, locatum, finitum etc. et cur tale sit et quotuplex sit, veluti simplex vel mixtum etc.« Kosopisom istaknuo Pace.

⁶² *facere*] LN, p. 15: *persuadere*

⁶³ *in*] LN, p. 15: *in omni*

⁶⁴ *definitione*] LN, p. 15: *definitione non plures neque pauciores, sed solas*

Ovaj je izričaj Vrančić u *Novoj logici* dodao da bi istaknuo kako predikamentima pristupa drugačije od Aristotela i aristotelovaca.

⁶⁵ *Horum decem praedicamentorum ac in primis substantiae ipsius, de qua praedicantur, naturam universalissime, communiter et, uti loquuntur, abstractissime, id est non applicando ea ad res materiales aut immateriales, describere existimamus esse adaequatum munus et obiectum metaphysicae, quibus postea et divinus et naturalis philosophus quisque suis modis utatur.*] LN, p. 15: *Horum praedicamentorum qui velit definitiones atque divisiones cognoscere, poterit apud eos id consequi, qui in suis Physicis et Metaphysicis fuisse de istis disserunt, at proprie huc spectant, uti paulo post clare demonstrabimus.*

Rečenica o zadatku i objektu metafizike, kako se pojavljuje u *Logici* (1608), doima se kao klica poglavlja »De metaphysica« u *Novoj logici*. Stoga je u *Novoj logici* Vrančić tu rečenicu preoblikovao u najavu toga poglavlja u kojem »će malo poslije jasno dokazati« čemu mogu poslužiti definicije i podjele predikamentata u onih koji o njima opširno raspravljaju u svojim djelima iz fizike i metafizike.

Exemplum definitionis substantiarum
digestae per haec decem praedicamenta seu
quaestiones

Quaestio: 1. An? 2. Quid? 3. Quales? 4. Quanti? 5. Quando? 6. Ubi? 7. Quid agentes? 8. Quid patientes? 9. A quo? 10. Ad quid sunt elephantēs?

Respondeo: Elephantēs 1. sunt 2. quaedam animantia, 3. apris⁶⁶ forma corporis similia, 3. intellectu⁶⁷ hominibus proxima, 4. omnium terrestrium maxima, 5. vivunt ad ducentesimo et amplius annum, 6. inveniuntur in Africa et India, 7. horrendum ore sonum edunt, quem barritum vocant, 7. gaudent amnibus, 7. cum ingentibus draconibus bellum perpetuum gerunt, 8. minimo suis grunnitu terrentur, 8. et sunt frigoris impatientia, 9. creata a Deo Optimo Maximo, 10. ut hominibus sint stupori [[26v] 10.⁶⁸ et ministerio, nam turres armatorum ferunt magna ex parte bella orientis perficiunt aliaque obsequia praestant etc.

Ex singulis his locis seu praedicamentis non tantum singulas, sed quandoque plures enuntiationes assumere datur, quum nempe plura eiusdem loci praedicata occurrunt, quae sint aliqua consideratione digna, uti nos fecimus in hoc exemplo, videlicet loco tertio, septimo, octavo et decimo. Et quamvis adhuc plures sese offerebant ad describendam totam naturam elephantorum, neque eae quidem otiosae, nos tamen brevitati studentes eas (data opera) omisimus. Quandoque autem omnino nullam accipimus, quum nempe subiectum, de quo agimus, secundum illam praedicationem vel nobis ignotum est vel ex adverso omnibus manifestum, uti hic ea, quae nono loco dicta sunt, merito reticere poterant. Cui enim dubium est aut ignotum,⁶⁹ omnia ea⁷⁰ quae sunt a Deo esse condita? Et iam id ex superiori enuntiatione patebat, quando diximus elephantēs esse [[27r] animalia: nam quicquid generi competit, hoc et speciebus suis commune est.⁷¹ At nos ea gratia exempli apposuimus, ut definitio, quam delineamus, omnibus numeris plena appareat. Est vicissim forte in natura horum animantium aliquid, dignum quidem illud consideratione, sed quod nostram cognitionem effugit: ideo definitioni eius a nobis addi non potest.

⁶⁶ *apris*] LN, p. 15: *apris quidem*

⁶⁷ *intellectu*] LN, p. 15: *intellectu vero*

⁶⁸ *stupori 10.*] LN, p. 15: *stupori*

Valja uočiti da je inače, kao u ovom primjeru, dopuštao da neki predikament bude opisan s više od jedne tvrdnje.

⁶⁹ *est aut ignotum,*] LN, p. 16: *est*

Vrančiću je zvučalo neprilično da bi Božja stvoriteljska uloga bila nekome nepoznata.

⁷⁰ *omnia ea*] LN, p. 16: *omnia*

S tom promjenom, mislio je Vrančić, rečenica jasnije izriče tvrdnju o Bogu Stvoritelju.

⁷¹ Ovu je rečenicu Vrančić izostavio u *Novoj logici*, pretpostavljam da se ne bi ponavljao. Usp. LN, p. 16.

Hae decem quaestiones seu haec decem praedicamenta sunt loca⁷², uti diximus, perfectissimarum definitionum et deserviunt perfectissimis substantiis. Nam minus perfectae substantiae habent minus perfectas definitiones. Ita etiam partes substantiarum habent imperfectas definitiones, et tanto magis ipsa accidentia, quum sint quaedam imperfecta entia, ideoque pauciora praedicata habebunt. Et quamvis haec loca seu praedicamenta sint peculiariora physicorum, eorum tamen indicio ac ductu et theologi et medici et historici et alii suas definitiones formare et narrationes facere poterunt, quarum aliqua exempla hic subiciemus, si prius adhuc unam physicam [definitionem] posuerimus. [[27v]

Definitio substantiae individuae⁷³

Terra 1. est 2. unum ex quattuor elementis,⁷⁴ 3. siccum, 3. inter reliqua maxima densum 3. ideoque gravissimum,⁷⁵ 4. licet minimum, 6. in centro mundi positum, 8. maiori ex parte ab aquis tectum, 9. a Deo Optimo Maximo 5. in principio una cum caelo conditum,⁷⁶ 10. ad variarum animantium, in primis autem hominum habitationem,⁷⁷ 7. pro quorum sustentatione herbas fructusque diversos multaque alia producit.⁷⁸

⁷² *loca*] LN, p. 16: *loca praedicatorum*

U *Novoj logici* Vrančić je dodao »praedicatorum«, očito nastojeći da bude jasniji, iako se *loca* nalaze na prvom mjestu njegova popisa istoznačnica za predikamente.

⁷³ U *Novoj logici* naslov nad prvim primjerom za definiciju glasi: »Definitio physica individui«. Vrančić je očito uskladio naslov sa svojom najavom. Usp. LN, p. 17.

Vidi »Synonyma harum partium definitionis seu praedicatorum« u: L, p. 24; LN, p. 14.

⁷⁴ Usp. Aristotel, *De generatione et corruptione* II.3, 330a30–330b6.

Vidi *Aristoteles Latinus* (1831), p. 174a: »Cum autem elementa sint quattuor, et eorum quae sunt quattuor sex sint copulae, contraria autem simul copulari non possint (calidum enim et frigidum, et rursus siccum et humidum idem esse est impossibile), constat elementorum copulas fore quattuor, calidum et siccum, calidum et humidum, rursus frigidum et siccum, frigidum et humidum. Atque haec corpora ea quae simplicia videntur esse, ignem inquam et aërem, aquam et terram, secundum rationem comitari ac sequi solent. Nam ignis calidus siccusque est, aër vero frigidus et humidus (nam aër velut vapor est), aqua frigida humidaque, terra frigida atque sicca.«

Dakle, prema Aristotelu, zemlja je jedan od četiriju elemenata, k tome element hladan i suh, a Vrančić ovdje usvaja Aristotelov odgovor na pitanje što je zemlja.

⁷⁵ Odgovarajući na pitanje kakva je zemlja, Vrančić je izdvojio tri njezine kakvoće kao elementa: suha te najgušća i najteža među četirima elementima, ali je izostavio kakvoću koja se u Aristotela pojavljuje u paru sa suhoćom – hladnoću.

⁷⁶ *Vulgata, Genesis* 1, 1: *In principio creavit Deus caelum et terram.*

Odgovarajući na peto i deveto pitanje, kad je zemlja kao element nastala i od koga je stvorena, Vrančić se poziva na prvu rečenicu Biblije: »U početku stvori Bog nebo i zemlju.«

⁷⁷ Usp. *Vulgata, Genesis* 1, 26–28.

⁷⁸ Usp. *Vulgata, Genesis* 1, 29.

Definitio theologica angeli boni

Angeli boni, 1. quamvis nullo sensu percipi possint, re ipsa tamen existunt 2. et sunt spiritus, 3. divini, creaturarum omnium nobilissimi, 4. nulla quidem mole, sed essentia ingentes, 5. immortales, 6. caeli incolae, 7. felicitate summa fruentes, 8. nullo unquam malo obnoxii, 9. a Deo Optimo Maximo 5. statim ab exordio mundi 10. ad gloriam et laudem suam conditi. |[28r]

Definitio medica membri animantis

Pulmo 1. est 2. membrum animantis, 3. spongiosum, 3. figuram habet ungulae bubulae, exterius convexam, intus cavam, 3. quattuor fibris distinctam; 4. magnitudo eius est secundum magnitudinem thoracis, 6. nam in pectore est positum, inter fauces et ipsum cor, quod complectitur, 7. non habet sensum vel saltem modicum neque motum, sed a thorace movetur; 8 est obnoxium intemperiei, obstructioni, compressioni, irritationi vomicae, tumori, qui generali nomine dicitur inflammatio et peripneumonia. Etc.

Definitio morbi

Peripneumonia 1. est 2. inflammatio pulmonis 3. cum febre acuta; 4. est morbus vehemens, adeo ut pauci eo affecti diem septimum, quin moriantur, effugiant; 5. plerumque homines constanti aetate praeditos |[28v] invadit, 5. magis hiemali tempore regnat 6. et in regionibus occidentalibus; 7. tantam spirandi difficultatem facit, ut suffocare videatur, 7. generat tussim cum distentione thoracis. Signum huius morbi est rubor genarum et sputum spumosum. Remedia sunt: missio sanguinis e vena basilica statim in principio morbi; evacuatio materiae per medicamenta lenientia, ut sunt cassia, manna et ea quae sputum promovent. Sed inter innumera simplicia medicamenta pectus enundantia non ultimum locum tenet helenium. Etc.

Hic⁷⁹ notandum est duo esse loca peculiariora, nempe signorum et remedium, huiusmodi definitionibus morborum necessaria, aliis minime. Causam efficientem omisimus,⁸⁰ quia nescivimus; octavus et decimus locus hic non deserviunt.

Definitio plantae

Helenium, quod et *Enula campana* dicitur, 1. est 2. planta 3. calida et sicca in secundo gradu, 3. folia habet similia foliis verbasci, 4. sed latiora et longiora, 3. hirsuta ac in acutum desinentia, dorso pro-[29r]minente, radice magna,

⁷⁹ *Hic notandum*] LN, p. 18: *Notandum*

⁸⁰ U drugom je izdanju ovaj perfekt otisnut u nepravilnom obliku: »omisimus«. Usp. LN, p. 18.

tortuosa, exterius nigrescente, intus alba, sapore amara; 3. semen habet itidem verbasci simile, 4. caulem bicubitalem ac etiam maiorem, crassum, hirsutum, angulosum, 3. flores aureos; 5. nascitur tempore verno, floret autem mense Julio, 6. reperitur in locis uliginosis et montosis, 7. mundat pectus et pulmones a crassis humoribus, 10. confert laesionibus iuncturarum frigidis. Etc.

Definitio partis substantiae

Barba [1.] est 2. congeries pilorum, 6. in mentis virorum ab utraque aure ducta, 5. circa vicesimum plus minus annum succrescens, circa quadragesimum canescit; 4. si non tondeatur, aliquibus ad spithamae longitudinem, aliis ad duas et amplius excrescit; 8. morbo gallico infectis una cum capillis solet defluere; 8. varii eam variis incisuris deformare solent; 10. maioris certe⁸¹ molestiae quam commodi, nisi quod virilitatem quandam demonstrat.

[De definitione historica]⁸²

Hac ratione, si historicus velit personam Didonis describere, primo dicere⁸³ oportet: An fuerit unquam Dido? Multi enim [[29v] de hac re dubitant. 2. Quid fuerit?⁸⁴ Nempe regina. 3. Qualis fuerit, id est qua forma corporis, qua animi, hoc est quibus virtutibus quibusve vitiis imbuta? 4. Quam magna et potens, nempe opibus, militia, provinciis? 5. Quando, id est quo aevo floruerit et quam diu vixerit? 6. Ubi nata sit, ubi educata, ubi regnaverit? 7. Quid praeclari gesserit, id est quomodo Carthaginem condiderit, armis legibusque muniverit? 8. Quae domi, quae in fuga ex Phoenicia, quae tandem in Africa a vicinis regulis et ab Aenea passa sit? 9. Qui parentes eius, qui affines, unde genus traxit? 10. Quis finis actionum eius? Nempe gloria. Etc.

[De definitione geographica]⁸⁵

Si vero aliquam provinciam seu regionem⁸⁶ assumat describendam, his locis commode uti poterit. Primo dicat, ubi sit illa regio, hoc est in qua parte orbis,

⁸¹ corr. ex *certae*

Tako je ispravljeno u *Novoj logici*, vidi LN, p. 19.

⁸² Ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 19.

⁸³ corr. ex *dicat*

⁸⁴ Na ovom je mjestu u *Novoj logici*, očito teškim previdom slagara, izostavljen tekst:

»Nempe regina. 3. Qualis fuerit, id est qua forma corporis, qua animi, hoc est«.

Pomniji čitatelj *Nove logike* lako je mogao uočiti da su u definiciji povijesne osobe izostali odgovor na pitanje o drugom predikamentu i početak pitanja o trećem predikamentu tj. o kakvoći. Usp. LN, p. 19.

⁸⁵ I ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 19.

⁸⁶ *seu regionem*] LN, p. 19: *geographus*

quo gradu latitudinis et altitudinis⁸⁷. Secundo, quo situ, id est quas regiones a quattuor ventis finitimas habeat. Tertio, quae sit eius quantitas seu magnitudo, id est quot millia passuum habeat longitudinis et latitudinis. Quarto, in quot par-|[30r]tes seu conventus dividatur. Quinto, quos montes, campos, silvas,⁸⁸ fluvios, lacus insignes habeat, quas urbes etc. Sexto, quos fructus, quas fruges proferat; quam dives pecoris, piscium, volatilium, metallorum etc. Septimo, quarum rerum vicissim penuria laboret, qua sterilitate soli quave aeris intemperie sit etc.

[De definitione politica]⁸⁹

Quodsi autem⁹⁰ alicuius reipublicae statum narrare proponat, haec fere loca prae oculis habere debet: Quae eius origo et quis finis fuerit, quae amplitudo imperii, quae forma reipublicae, qui magistratus, quae religio, quae leges, qui census publici, qui privati, quae mercimonia externa et interna, quae militia, quae munitiones, qui denique mores hominum, quae studia, qui habitus, quae lingua etc.⁹¹

In istis definitionibus statuendis, si quis forte theologus, physicus, medicus, historicus, nos minus recte ex artis suae praeceptis dixisse animadverterit; rideat licet, at non irrideat, et sciat nos hic non ipsorum facultates vel scientias, sed logicam profiteri. Logicus autem agnoscat, quid logica absque aliis artibus per se possit. In plu-|[30v]ribus autem huiusmodi locis inveniendis multi alii me sagaciores esse poterunt, nos hic tantum viam signavimus.

Leges bonae definitionis

Prima [lex definitionis]⁹²

Definitio ne sit amplior neque angustior ipso subiecto quod definitur.

Secunda [lex definitionis]⁹³

Non bene definitur subiectum per ambigua, ignota, obscura, negantia seu contraria praedicata.

⁸⁷ *altitudinis*] LN, p. 19: *longitudinis*

⁸⁸ corr. ex *syvas*

Usp. LN, p. 19: *saltus*.

⁸⁹ I ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 19.

⁹⁰ *autem*] LN, p. 20: *politicus*

⁹¹ Pišući o definiciji države, Vrančić je, unatoč velikom državničkom iskustvu, odustao od odgovaranja na deset pitanja u zadanom poretku.

⁹² *Prima*] LN, p. 20: *Prima lex definitionis*

⁹³ *Secunda*] LN, p. 20: *Secunda lex definitionis*

Tertia [lex definitionis]⁹⁴

Fiant definitiones non per⁹⁵ accidentalia, communia et longinqua, sed per maxime essentialia,⁹⁶ propria, [[31r] immediata⁹⁷ et proxima praedicata, seu annexa aut attributa sui subiecti.

Quarta [lex definitionis]⁹⁸

Non definias subiectum per divisionem suam; sunt enim diversa haec duo instrumenta, et singula habent sua propria munia, membra seu quaestiones, ad quas congrue respondendum est etc.

[De praedicamentis]⁹⁹

¹⁰⁰Postulat res, ut hoc loco rationem reddamus, cur contra inveteratam philosophorum sententiam, ex decem praedicamentis antiquorum, quattuor quidem eiecerimus, nempe substantiam, relationem, situm et habitum; quintum vero hoc est qualitatem ampliaverimus. Ut igitur notum sit, quae et quot sint vera praedicamenta ad philosophorum considerationem spectantia, necessarium est prius scire, quid sint ipsa praedicamenta. Oportet, inquam, ante omnia certam eorum definitionem statuere: ab ea siquidem omnis de quacun-[[31v]que res disputatio exordium sumere debet.

Dicunt alii praedicamenta esse quaedam genera generalissima omnium rerum et illam seriem generum ac specierum subalternarum, quae sub ipsis continentur. Et ideo vocari praedicamenta, quod unum de altero, hoc est genus de speciebus seu magis universale de minus universalibus usque ad individua praedicetur. Hoc idem est, ac si quis quaeret ab eis quid sit animal, ipsi vero respondeant animal aliud esse terrestre, aliud aquaticum, aliud aëreum. Et terrestrium quidem aliud quod herbis, aliud vero quod carnibus vescatur vel

⁹⁴ Tertia] LN, p. 20: *Tertia lex definitionis*

⁹⁵ per] LN, p. 20: *per fortuita, contingentia,*

U *Novoj logici* dodao je Vrančić još dva svojstva koja predikati ne smiju imati da bi se izgradila valjana definicija.

⁹⁶ *essentialia,*] LN, p. 20: *essentialia et*

⁹⁷ *immediata*] LN, p. 20: *immediata, perpetua, necessaria, inseparabilia,*

U *Novoj logici* dodao je Vrančić još tri svojstva koja predikati moraju imati da bi se izgradila valjana definicija.

⁹⁸ *Quarta*] LN, p. 21: *Quarta lex definitionis*

⁹⁹ Naslov dodan na temelju usporedbe s *Novom logikom*. Usp. LN, p. 21.

¹⁰⁰ Ovdje počinje nenaslovljeni tekst, koji se nalazi u prvoj folijaciji na ff. 31r–36r, tj. proteže se do početka poglavlja »De divisionibus«. Taj je tekst u *Novoj logici* zamijenjen poglavljem »De praedicamentis«, o čem usp. LN, pp. 21–27, ali tako da je šest odlomaka nenaslovljenoga teksta iz prvoga izdanja uključeno u tekst poglavlja »De praedicamentis« u novom izdanju. Na te odlomke upozoravaju bilješke 123, 135, 145, 158, 170, 190.

similia. At hoc non est definire, sed dividere ipsum animal, id est genera eius subalterna et species recensere. Neque aliam, quod ego sciam, solidam habent praedicamenti definitionem.

Nos autem dicimus et definimus praedicamenta esse quaedam entia ad describendam naturam substantiae necessaria. Nam quum tota philosophia primo ac principaliter et, ut ita cum Aristotele dicam, solum de substantia speculetur; totque sint partes philosophiae quot substantiae;¹⁰¹ ipsa profecto erit subiectum et philoso-[[32r]phiae et omnium reliquorum praeter se entium; ideoque recte de ea praedicabuntur et praedicamenta vocabuntur. Substantia quippe ipsis substatur, substernitur et est fundamentum eorum, ipsa est solidum ens et per excellentiam, reliqua autem per analogiam. De ipsa concipiuntur, in ipsa consistunt, sine ipsa non sunt, ad ipsam respectum habent et ex diverso modo eam afficiendi eorum diversitas et numerus desumitur, uti Soarez ait.¹⁰² Non est igitur substantia connumeranda praedicamentis: ea enim ratione vel nullum erit subiectum, sed praedicamentum de praedicamento praedicabitur, vel idem erit subiectum quod praedicatum, cum tamen ista sint antitheta et ideo distincta.

Non inficiamur saepenumero unam substantiam de alia praedicari, ut quum genus aliquod¹⁰³ de sua specie substantiali praedicatur¹⁰⁴, verbi gratia animal¹⁰⁵ de homine. Immo plures alias bonas praedicationes substantiarum de substantiis, praeter eorum¹⁰⁶ forsitan opinionem¹⁰⁷ afferemus, nempe has: *Hominis locus secundum naturam*¹⁰⁸ est terra. Item: *Homo et Sol generant ho-[[32v]minem*.

¹⁰¹ Usp. Aristotel, *Metaphysica* III.2, 1004a2–3.

Usp. *Aristotelis Opera*, Volumen tertium: *Aristoteles Latine interpretibus variis*, edidit Academia regia Borusica (Berolini: Apud Georgium Reimerum, 1831), p. 491b: »totque philosophiae partes sunt quot substantiae«.

Nadalje u bilješkama: *Aristoteles Latinus* (1831).

¹⁰² Franciscus Suárez, *Metaphysicarum disputationum tomus posterior* (Venetiis: Apud Ioannem Baptistam Colosinum, 1605), »Disputatio XXXII. De divisione entis creati in substantiam et accidens«, pp. 224–237; »Disputatio XXXIII. De substantia creata in communi«, pp. 237–250; »Disputatio XXXIII. De prima substantia seu supposito eiusque a natura distinctione«, pp. 250–276; »Disputatio XXXV. De immateriali substantia creata«, pp. 276–314; »Disputatio XXXVI. De substantia materiali in communi«, pp. 314–324.

U tih je pet disputacija Suárez sustavno obradio pojam supstancije.

¹⁰³ *genus aliquod*] LN, p. 23: *genus et differentia substantiales*

¹⁰⁴ *praedicatur*] LN, p. 23: *praedicantur*

¹⁰⁵ *animal*] LN, p. 23: *animal et rationale*

U *Novoj logici* Vrančić je i *rationale*, ne samo *animal*, smatrao rodod koji se pririče čovjeku kao vrsti. Uostalom, *rationale* se pojavljuje u Vrančićevu »stablu supstancije« (*arbor substantiae*) u poglavlju »De divisionibus«, u ovoj transkripciji na pp. 234–235.

¹⁰⁶ *eorum*] LN, p. 23: *multorum*

¹⁰⁷ *opinionem*,] LN, p. 23: *opinionem, nos ipsi sponte in medium*

¹⁰⁸ *secundum naturam*] LN, p. 23: *naturalis*

Item: *Pisces sunt creati in cibum*¹⁰⁹ *hominum*. At in istis et¹¹⁰ similibus exemplis non ea ratione praedicatur¹¹¹ substantia de sibi subiecta substantia¹¹², qua substantia est, verum longe alio respectu et¹¹³ consideratione. In primo quidem¹¹⁴ exemplo, qua genus est, praedicatur uti diximus de sua specie, id est qua est quaedam materia sui subiecti¹¹⁵; in secundo, qua est locus sui locati subiecti¹¹⁶; in tertio, qua causa efficiens est de suo effectu¹¹⁷; in quarto, qua causa finalis est sui subiecti. Et sic¹¹⁸ praedicata substantia induit naturam accidentis. Sicut et in his exemplis: *Homines plerumque sunt alti sex pedes*. Item: *Homines, ut plurimum, ponderant*¹¹⁹ *trecentas libras*. Si pes et libra materialiter sumantur, sunt substantiae; si pro mensura et pondere, uti hoc loco fieri debet¹²⁰, sunt qualitates¹²¹, hoc¹²² est accidentia.¹²³

Praeterea quum aliquod subiectum prae manibus habemus, eiusque naturam indagamus. Non congrue quaerimus, quae sit eius substantia, sed magis quod sit eius genus et quae differentia. Quod idem est ac si interrogemus, quae sit eius materia et quae forma, teste Aristotele.¹²⁴ Et quidem ista sunt [[33r] quae primo ac principaliter de quolibet subiecto quaeri, cognosci ac praedicari debent.

¹⁰⁹ *in cibum*] LN, p. 23: *in cibos*

¹¹⁰ *et*] LN, p. 23: *et aliis*

¹¹¹ *praedicatur*] LN, p. 23: *praedicatur una*

¹¹² *substantia de sibi subiecta substantia*] LN, p. 23: *substantia de alia sibi subiecta*

¹¹³ *et*] LN, p. 23: *et alia*

¹¹⁴ *quidem*] LN, p. 23: *etenim*

¹¹⁵ *exemplo, qua genus est, praedicatur uti diximus de sua specie, id est qua est quaedam materia sui subiecti*] LN, p. 23: *exemplo praedicatur substantia quatenus est genus et differentia sui subiecti*

Ovom se prestilizacijom u *Novoj logici* Vrančić oslanja upravo na Aristotelov pojam definicije!

¹¹⁶ *est locus sui locati subiecti*] LN, p. 23: *locus est*

¹¹⁷ *est de suo effectu*] LN, p. 23: *est*

¹¹⁸ *sic*] LN, p. 23: *hac ratione*

¹¹⁹ *Homines, ut plurimum, ponderant*] LN, p. 23: *ponderant*

¹²⁰ *, uti hoc loco fieri debet*,] LN, p. 23: *(uti hoc loco fieri debet)*

¹²¹ *qualitates*] LN, p. 23: *quantitates*

Time što je stopu i libru, ukoliko su jedinice za duljinsku mjeru i težinu, u *Novoj logici* smatrao kolikoćama (*quantitates*), a ne kakvoćama (*qualitates*), Vrančić je uklonio očitu pogrešku iz *Logike*.

¹²² *hoc*] LN, p. 23: *id*

¹²³ Ovo je prvi odlomak, koji je uz 20 izmjena Vrančić ugradio u tekst poglavlja »De praedicamentis« u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 23.

¹²⁴ Aristotel, *De anima* II.1, 412a6–9.

Usp. *Aristoteles Latinus* (1831), p. 214b: »dicimus itaque genus unum quoddam eorum quae sunt ipsam substantiam esse, atque huius aliud ut materiam, quod quidem per se non est hoc aliquid, aliud formam et speciem, qua quidem iam hoc aliquid dicitur, et tertium id quod ex istis constat atque componitur.«

Non igitur substantia, sed potius materia et forma erunt vera et prima praedicamenta. Per hanc formam nos tam essentialem, id est differentialem, quam accidentalem qualitatem (quae sola ab aliis inter praedicamenta connumeratur) intelligimus. Verum quidem est quaestionem ‘An sit?’ priorem esse et loco et tempore, tam his duabus praemissis quaestionibus materiae et formae quam caeteris omnibus; prius enim quaeritur de subiecto proposito an sit, quam quid vel quale vel quantum sit. At quum haec quaestio de his solis fiat, quae non cadunt sub sensum, raro in medium venit sicque his duabus primum locum concedit.

Positis hac ratione his duobus praedicamentis, materiae et formae, necessario sequuntur alia duo, nempe efficientis et finis. Hae enim sunt quattuor rerum¹²⁵ causae, quae uti sunt necessariae ad constitutionem essentiae¹²⁶ rerum, ita etiam ad cognitionem seu scientiam de eis¹²⁷ habendam. Adeo ut si omnia reliqua attributa ali-[[33v]cuius subiecti quis cognoscat, ignotis eius causis, parum se novisse fateatur oportet.¹²⁸ Tunc enim nos scire arbitramur, uti dicit Aristoteles,¹²⁹ quum rem per causas cognoscimus. Si porro¹³⁰ hae causae sciri et cognosci debent, utique praedicabuntur; quod si praedicantur, certe praedicamenta¹³¹ erunt. Nam alioquin excludere causas rerum¹³² e numero entium, quum sint post ipsam substantiam¹³³ nobilissima entia, contra omnem rationem est¹³⁴ ¹³⁵.

Vindicata substantia et insertis¹³⁶ causis, restat¹³⁷ ut ostendamus, cur relationem, situm et habitum¹³⁸ ab¹³⁹ hoc numero reicimus¹⁴⁰. Relationem in primis¹⁴¹

¹²⁵ *rerum*] LN, p. 24: *illae*

¹²⁶ *constitutionem essentiae*] LN, p. 24: *constitutionem*

Izostavivši *essentiae*, Vrančić je bitno pojednostavnio odnos između stvari i njezina uzroka.

¹²⁷ *de eis*] LN, p. 24: *earum*

¹²⁸ *novisse fateatur oportet*] LN, p. 24: *cognovisse fateatur oporteat*

¹²⁹ *uti dicit Aristoteles*] LN, p. 25: *ut Aristoteles ait*

Aristotel, *Analytica posteriora* II.11, 94a20.

Usp. *Aristoteles Latinus* (1831), p. 51b: »Cum autem putemus tunc scire quando causam cognoscimus, <...>«. Također i na drugim mjestima.

¹³⁰ *Si porro*] LN, p. 25: *Porro si*

¹³¹ *praedicamenta*] LN, p. 25: *in praedicamentis*

Tom se izmjenom Vrančić strože izrazio.

¹³² *causas rerum*] LN, p. 25: *eas*

¹³³ *sint post ipsam substantiam*] LN, p. 25: *post substantiam sint*

¹³⁴ *est*] LN, p. 25: *esset*

¹³⁵ Ovo je drugi odlomak, koji je uz deset izmjena Vrančić ugradio u tekst poglavlja »De praedicamentis« u *Novoj logici*. Usp. LN, pp. 24–25.

¹³⁶ *insertis*] LN, p. 25: *insertis inter praedicamenta quattuor rerum*

¹³⁷ *restat*] LN, p. 25: *reliquum est*

¹³⁸ *situm et habitum*] LN, p. 25: *habitum et situm*

¹³⁹ *ab*] LN, p. 25: *ex*

¹⁴⁰ *reicimus*] LN, p. 25: *eicimus*

¹⁴¹ *Relationem in primis*] LN, p. 25: *In primis relationem*

ideo tollimus, quod sit una ex quattuor speciebus¹⁴² oppositionis. Itaque potiori iure ipsa oppositio locum sibi inter praedicamenta¹⁴³ vindicare posset et consequenter reliquae etiam eius¹⁴⁴ species ibi essent.¹⁴⁵

Praeterea Aristoteles ponit quattuor fundamenta relationis:¹⁴⁶ quantitatem, actionem, passionem et mensuram, qualitatem forsán dicere voluit.¹⁴⁷ His verbis non obscure innuit, eam¹⁴⁸ non [[34r] fundari¹⁴⁹ in substantia.¹⁵⁰ At¹⁵¹ omnia reliqua praedicamenta fundantur in substantia et immediate de ea praedicantur,¹⁵² itaque relatio non erit¹⁵³ praedicamentum. Iurisperitis igitur ac politicis has relationes relinquamus¹⁵⁴; ipsorum etenim¹⁵⁵ est peculiare munus de dominis et servis, patronis et clientibus, actoribus et reis, patribus ac filiis, maritis et uxoribus, soceris et generis, debitoribus et creditoribus, testatoribus et haeredibus ac caeteris eiusmodi relationibus¹⁵⁶ agere; philosophus¹⁵⁷ ista non curat.¹⁵⁸

Habitus vero¹⁵⁹ ac situs rerum naturalium, aliarum quidem maiori ex parte nulli omnino¹⁶⁰ sunt, aliarum voluntarii ac fortuiti et ad cognoscendam naturam

¹⁴² *ex quattuor*] LN, p. 25: *ex*

¹⁴³ *oppositio locum sibi inter praedicamenta*] LN, p. 25: *oppositio, quae est relationis genus, illum locum sibi*

¹⁴⁴ *consequenter reliquae etiam eius*] LN, p. 25: *sic caeterae quoque*

¹⁴⁵ Ovo je treći odlomak, koji je uz devet izmjena Vrančić ugradio u tekst poglavlja »De praedicamentis« u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 25.

¹⁴⁶ *relationis:*] LN, p. 25: *relationis, nempe*

¹⁴⁷ *mensuram, qualitatem forsán dicere voluit.*] LN, p. 25: *mensuram (qualitatem forsán dicere voluit loco quantitatis, nam mensura et quantitas idem sunt).*

¹⁴⁸ *eam*] LN, p. 25: *relationem*

¹⁴⁹ *fundari*] LN, p. 25: *fundari immediate*

¹⁵⁰ *substantia.*] LN, p. 25: *substantia, sed in accidente.*

Aristotel, *Categoriae* 8a29–32.

Usp. *Aristoteles Latinus* (1831), p. 4b: »ergo si satis commode relatorum definitio tradita est, aut valde difficile aut impossibile est ostendere nullam substantiam in eorum numero esse dici quae ad aliquid referuntur.«

¹⁵¹ *At*] LN, p. 25: *At cum*

¹⁵² *fundantur in substantia et immediate de ea praedicantur;*] LN, p. 25: *in substantia sint fundata,*

¹⁵³ *itaque relatio non erit*] LN, p. 25: *sequitur eam non esse*

¹⁵⁴ *has relationes relinquamus*] LN, p. 25: *relinquamus istas relationes*

¹⁵⁵ *etenim*] LN, p. 25: *siquidem*

¹⁵⁶ *creditoribus, testatoribus et haeredibus ac caeteris eiusmodi relationibus*] LN, p. 25: *creditoribus*

¹⁵⁷ *philosophus*] LN, p. 25: *philosophus, qui rerum naturas, non hominum conditiones et status contemplatur;*

Umetnuvši odnosnu rečenicu o tom čime se filozof bavi, Vrančić je ponudio svoju definiciju filozofa – za razliku od pravnika i političara.

¹⁵⁸ Ovo je četvrti odlomak, koji je uz deset izmjena Vrančić ugradio u tekst poglavlja »De praedicamentis« u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 25.

¹⁵⁹ *vero*] LN, p. 25: *autem*

¹⁶⁰ *nulli omnino*] LN, p. 25: *omnino nulli*

earum, quam philosophus scrutatur, minime necessarii. Ipse enim res certas, aeternas, necessarias ac rebus ipsis congenitas meditatur,¹⁶¹ ideo non spectat ad eum habituum ac positionum consideratio¹⁶². Alioquin dicant mihi isti: quis philosophorum agens de rerum naturis nimium immoratus est, vel¹⁶³ in speculandis habitibus hominum, qui soli iis¹⁶⁴ utuntur, vel [[34v] (quod magis ad eum spectare¹⁶⁵ videtur) positionibus¹⁶⁶ animalium brutorum,¹⁶⁷ arborum et¹⁶⁸ similibus? Describens videlicet¹⁶⁹ quomodo illa prona incedant, hae radicibus deorsum inversis, ramis autem sursum erectis consistant.¹⁷⁰

Quid quod Aristoteles,¹⁷¹ quum reliqua¹⁷² praedicamenta *Metaph. lib. 5 cap. 7*¹⁷³ enumerat, istorum¹⁷⁴ duorum nullam mentionem faciat?¹⁷⁵ Averroes autem, magnus ille eius¹⁷⁶ commentator, fatetur libenter eodem loco¹⁷⁷, ea parvi esse momenti, immo nullius considerationis. Adde quod vera praedicamenta debent esse communia omnibus substantiis: omnes enim habent aliquam qualitatem, quantitatem, tempus, locum etc. Ista autem¹⁷⁸ asserta praedicamenta non nisi paucissimis substantiis applicari possunt. Nam paucissimae una ad aliam refe-

¹⁶¹ *res certas, aeternas, necessarias ac rebus ipsis congenitas meditatur*;] LN, p. 25: *attributa rebus congenita, certa et aeterna et quae aliter esse non possunt meditatur; et*

Ovim izmjenama Vrančić u *Novoj logici* bolje razjašnjava kako filozof pristupa prirodni-nama (*res naturales*): tako da »razmatra pridjevke, koji su stvarima prirodni, sigurni, vječni i takvi da drugačije ne mogu postojati«. Time je za prirodne jasno razlučio stvar od njezina pridjevka ili svojstva.

¹⁶² *consideratio*] LN, p. 25: *contemplatio*

¹⁶³ *agens de rerum naturis nimium immoratus est, vel*] LN, p. 25: *immoratus est*

¹⁶⁴ *iis*] LN, p. 25: *proprie eis*

¹⁶⁵ *spectare*] LN, p. 25: *pertinere*

¹⁶⁶ *positionibus*] LN, p. 25: *in positionibus*

¹⁶⁷ *animalium brutorum*,] LN, p. 25: *brutorum et*

¹⁶⁸ *et*] LN, p. 25: *aut*

¹⁶⁹ *describens videlicet*] LN, p. 26: *considerans scilicet*

¹⁷⁰ Ovo je peti odlomak, koji je uz jedanaest izmjena Vrančić ugradio u tekst poglavlja »De praedicamentis« u *Novoj logici*. Usp. LN, pp. 25–26.

¹⁷¹ *Aristoteles*,] LN, p. 26: *Aristoteles ipse*,

¹⁷² *quum reliqua*] LN, p. 26: *quum*

¹⁷³ *praedicamenta* *Metaph. lib. 5 cap. 7*] LN, p. 26: 5. Met. 7. *praedicamenta*

¹⁷⁴ *istorum*] LN, p. 26: *horum*

¹⁷⁵ Aristoteles, *Metaphysica* V.7, 1017a24–28.

Usp. *Aristoteles Latinus* (1831), p. 498a: »cum ergo eorum quae praedicantur, quaedam ipsum quid est significant, quaedam quale, quaedam quantum, quaedam ad aliquid, quaedam facere aut pati, quaedam ubi, quaedam quando, <...>«.

Vrančić je upozorio na mjesto u Aristotelovoj *Metafizici*, gdje su iz nabiranja predikame-nata izostavljeni *habitus* i *situs*.

¹⁷⁶ *eius*] LN, p. 26: *suus*

¹⁷⁷ *fatetur libenter eodem loco*] LN, p. 26: *eodem loco sponte fateatur*

¹⁷⁸ *corr. ex aut tria*

Usp. LN, p. 26, gdje je to i ispravljeno.

runtur, paucissimae habent aliquem situm, multo¹⁷⁹ pauciores habitum, ideo¹⁸⁰ e philosophorum scholis¹⁸¹ merito explodentur¹⁸². Et relationes quidem, uti¹⁸³ diximus, causidicis, situs autem et habitus pictoribus atque poëtis concedentur.¹⁸⁴ Sed nec historici,¹⁸⁵ qui hominum li-|[35r]beras voluntates¹⁸⁶, quales sunt situs et¹⁸⁷ habitus, nisi rarissime, quo quis scilicet corporis aliquando situ¹⁸⁸ quoque habitu fuerit, narrare solent. Haec enim momentanea, varia ac levia sunt, adeo ut in eis evertendis nos tantum laborasse quasi pigeat.^{189 190}

Eiectis hoc modo e numero praedicamentorum, substantia, relatione, situ et habitu repositisque in eorum locum quattuor rerum causis ac duplicato praedicamento qualitatis, reliqua antiqua praedicamenta¹⁹¹ suis locis relinquimus, uti invenimus; nam¹⁹² definitioni eorum¹⁹³ in principio positae sunt conformia.¹⁹⁴

Quod vero omnia praedicamenta in unam definitionem, praeter aliorum morem, contulerimus, id nec sine ratione nec sine auctoritate fecimus¹⁹⁵. Nam et definitio non agit aliud quam ut definiendi subiecti¹⁹⁶ naturam describat; et

¹⁷⁹ *multo*] LN, p. 26: *multo vero*

¹⁸⁰ *ideo*] LN, p. 26: *ideoque*

¹⁸¹ *philosophorum scholis*] LN, p. 26: *scholis philosophorum*

¹⁸² *explodentur*] LN, p. 26: *explodenda*

¹⁸³ *uti*] LN, p. 26: *uti iam*

¹⁸⁴ *concedentur*] LN, p. 26: *concedamus*

Tom je izmjenom Vrančić u *Novoj logici* istaknuo da je to njegov osobni stav: »slikarima i pjesnicima dopuštamo« *situs et habitus*, tj. dva predikamenta koja je i Aristotel znao izostaviti.

¹⁸⁵ *Sed nec historici*,] LN, p. 26: *Siquidem ne historici quidem*,

¹⁸⁶ *voluntates*] LN, p. 26: *actiones*

¹⁸⁷ *et*] LN, p. 26: *atque*

¹⁸⁸ *quis scilicet corporis aliquando situ*] LN, p. 26: *quispiam nempe aliquando corporis situ*

¹⁸⁹ *adeo ut in eis evertendis nos tantum laborasse quasi pigeat.*] LN, p. 26: *et non pertinent ad naturam hominum describendam, sed etiamsi essent necessaria, sub praedicamento qualitatis commode contineri possent.*

U *Novoj logici* Vrančić je što promijenio što izbrusio svoj stav: *situs et habitus* »ne odnose se na opisivanje ljudske naravi; ako bi i bili nužni, mogli bi prikladno biti sadržani pod predikamentom kakvoće.«

¹⁹⁰ Ovo je šesti odlomak, koji je uz 18 izmjena Vrančić ugradio u tekst poglavlja »De praedicamentis« u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 25.

¹⁹¹ *antiqua praedicamenta*] LN, p. 26: *praedicamenta antiqua*

¹⁹² *uti invenimus; nam*] LN, p. 26: *quibus invenimus, quia*

¹⁹³ *eorum*] LN, p. 26: *eorum a nobis*

¹⁹⁴ Dodavši *a nobis* istaknuo je Vrančić da se oslanja na definiciju predikamenta koju je on dao na početku poglavlja »De definitionibus«. Usp. L, pp. 23–24, f. 25r, u ovom izdanju na pp. 215–216.

¹⁹⁵ *fecimus*] LN, p. 26: *aliorum factum est*

Tom je izmjenom Vrančić uputio na autoritet »drugih«, a ne svoj, kako se prvobitno moglo razumjeti.

¹⁹⁶ *definiendi subiecti*] LN, p. 26: *sui subiecti*

Vrančić je ovdje posegnuo za jednostavnijim izričajem.

praedicamenta non ad aliud¹⁹⁷ deserviunt quam ut qualiter sit affectum subiectum indicent. Merito igitur membra definitionis dicenda sunt¹⁹⁸, alioquin in qua parte logices aptius¹⁹⁹ continebuntur? Sed et Aristoteles ipse, *libro pri-[35v]mo de anima*, asserit, quod accidentia magnum momentum conferant²⁰⁰ ad cognoscendum (uti²⁰¹ ipse loquitur), *quod quid est, nos definitionem intelligimus*.²⁰² Et Cicero in suis *Partitionibus*²⁰³ definitionem genere quidem declarari dicit, at et proprietate quadam aut etiam communium frequentia, ex quibus, proprium quid sit, elucet.²⁰⁴

Denique affirmant peripatetici ex una²⁰⁵ parte perfectas definitiones ex quattuor rerum causis compingi,²⁰⁶ ex altera parte, horum obliti,²⁰⁷ ex solis genere et differentia essentiali veras et perfectas definitiones²⁰⁸ constare mordicus deffendunt^{209, 210} Ipsi eis per nos pro libitu suo²¹¹ utantur, sed velim prius omnium rerum, quas definire volent, huiusmodi essentielles differentias, de quibus somniant, invenient; demum videant,²¹² quam scientiam auditores²¹³ ex

¹⁹⁷ *non ad aliud*] LN, p. 26: *ad aliud non*

¹⁹⁸ *membra definitionis dicenda sunt*] LN, p. 26: *pro membris definitionis habenda sunt*

¹⁹⁹ *parte logices aptius*] LN, p. 26: *alia parte logicae*

²⁰⁰ *conferant*] LN, p. 26: *afferant*

²⁰¹ *uti*] LN, p. 26: *ut*

²⁰² Usp. Aristoteles, *Analytica posteriora* II.3, 90b3–4.

Usp. *Aristoteles Latinus* (1831), p. 49b: »nam definitio videtur explicare quid res sit.«

²⁰³ corr. ex *Partionibus*

Usp. LN, p. 27, gdje je to i ispravljeno.

²⁰⁴ *elucet*.] LN, p. 27: *eluceat; haec autem omnia sunt in praedicamentis*.

Ovdje je Vrančić parafrazirao Cicerona, da bi dopunom u *Novoj logici* istaknuo da se njegov pristup definiciji razlikuje od Ciceronova, ujedno i Aristotelova.

Usp. Cicero, *De partitione oratoria*, [41]: »Cicero Pater: Non dubium est id quidem quin definitio genere declaretur et proprietate quadam aut etiam communium frequentia ex quibus proprium quid sit eluceat.«

Usp. http://www.intratext.com/IXT/LAT0922/_P1H.HTM (pristupljeno 20. 10. 2016)

²⁰⁵ *Denique affirmant peripatetici ex una*] LN, p. 27: *Sed non possum satis mirari de peripateticis, qui ab una quidem*

²⁰⁶ *compingi;*] LN, p. 27: *compingi concedunt,*

²⁰⁷ *ex altera parte, horum obliti,*] LN, p. 27: *ab altera vero, obliti horum,*

²⁰⁸ *veras et perfectas definitiones*] LN, p. 27: *eas*

²⁰⁹ *deffendunt*] LN, p. 27: *tenent*

²¹⁰ Ovu je rečenicu Vrančić u *Novoj logici* prestilizirao da bi naglasio svoje čuđenje zbog dvojakoga peripatetičkog pristupa definiciji. Usp. LN, p. 27.

²¹¹ *libitu suo*] LN, p. 27: *suo libitu*

²¹² *sed velim prius omnium rerum, quas definire volunt, huiusmodi essentielles differentias, de quibus somniant, invenient; demum videant,*] LN, p. 27: *vellem tantummodo, ut omnium rerum, quas definire volunt, eiusmodi essentielles differentias, de quibus somniant, prius invenient; tunc demum viderint,*

²¹³ *auditores*] LN, p. 27: *auditores eorum*

Tako biva jasno da je riječ o njihovim, a ne o njegovim slušačima.

tam mutilis et concisis eorum definitionibus haurient. Neque nobis hic²¹⁴ illam perpetuo²¹⁵ decantatam hominis definitionem obrudant, sed alias similes cum suis essentialibus differentiis, si possunt, effingant. Vel, quia eas²¹⁶ occultas et ignotas sibi esse fatentur, expectent quoad rediens ab infe-[[36r]ris Aristoteles, cuius se in his praecepta servare dicunt, eas ipsis²¹⁷ patefaciat, interim nihil definiant, nihil de rerum natura²¹⁸ disserant neque philosophentur.²¹⁹

Nos autem nihil morantes, nostra plena et ex omnibus praedicamentis (in quibus elementa, principia, causae et²²⁰ passiones, uti²²¹ ipsi nuncupant, et si quae alia, de quavis re scitu necessaria sunt, omnia²²² continentur) coacervata et coagitata definitione aut (si istud nobis vocabulum invident)²²³ descriptione seu malint narratione in declarandis et enucleandis rebus interea utemur, ut hac ratione ignorantibus et²²⁴ scientibus satisfiat, quando nihil reliquum fuerit, quod de eo subiecto, quod definiendum susceperimus, amplius²²⁵ merito quaeri et²²⁶ sciri possit, nisi si partes eius²²⁷ vel rationes singularum assertionum definitionis²²⁸ scire quis deinceps cupiat, de quibus en in sequentibus duabus partibus huius opusculi ordine suo agemus.²²⁹ [[36v]

²¹⁴ *nobis hic*] LN, p. 27: *hic nobis*

²¹⁵ *perpetuo*] LN, p. 27: *perpetuo ab eis*

Tom je dopunom Vrančić upozorio na to da je »opjevana definicija čovjeka« (*decantata hominis definitio*) peripatetička.

²¹⁶ *quia eas*] LN, p. 27: *quia*

²¹⁷ *eas ipsis*] LN, p. 27: *eas*

²¹⁸ *natura*] LN, p. 27: *naturis*

Posrijedi je ispravak: nije riječ o naravi/prirodi, nego o naravima stvari.

²¹⁹ *disserant neque philosophentur.*] LN, p. 27: *disserant.*

²²⁰ *et*] LN, p. 27: ,

²²¹ *uti*] LN, p. 27: *ut*

Tu je zamjenu Vrančić redovito provodio u *Novoj logici*.

²²² *omnia*] LN, p. 27: *omnia praedicata*

²²³ *(si istud nobis vocabulum invident)*] LN, p. 27: , *si istud nobis vocabulum invident,*

²²⁴ *et*] LN, p. 27: *ac*

²²⁵ *susceperimus, amplius*] LN, p. 27: *susceperimus,*

²²⁶ *et*] LN, p. 27: *vel*

²²⁷ *eius*] LN, p. 27: *eius subiecti*

²²⁸ *assertionum definitionis*] LN, p. 27: *assertionum seu enuntiationum, quae in definitione continebuntur,*

Time se Vrančić strože izrazio.

²²⁹ *cupiat, de quibus en in sequentibus duabus partibus huius opusculi ordine suo agemus.*

] LN, p. 27: *cupiat. Verum hae quaestiones ad alias duas partes logicae, hoc est ad divisionem et argumentationem proprie spectant, de quibus postea suo ordine tractabimus.*

Odnosnu rečenicu na kraju nenaslovljenoga poglavlja o predikamentima u *Logici* Vrančić je u *Novoj logici* zamijenio novom rečenicom. Ta je promjena uslijedila jer je Vrančić u *Novu logiku* umetnuo poglavlje »De metaphysica«, o čem usp. Verantius, *Logica nova* (1616), pp. 28–37. Zbog toga nije više bilo primjereno najaviti čime će se baviti »u sljedećim dvama dijelovima

De divisionibus²³⁰

Divisio est oratio docens,²³¹ qua subiectum in sua membra ratione secatur. Vel: est partitio orationis in sua competentia membra, quae nempe rebus ipsis respondeant.

Divisionis synonyma: methodus, distinctio, distributio, dispositio, enumeratio, partitio, ordinatio, resolutio, compositio, differentia²³² etc.

Divisiones principes sunt duae: una est totius in suas partes, altera est generis in suas species.

Hae duae divisiones sunt sibi nimium affines: quid enim aliud est genus quam quoddam totum suarum specierum?

Est divisio quae res diversas et dispares distinguit ac separat. Et in diversas classes suis locis reponit, ut *equum* inter substantias, *aequum* autem inter qualitates.

Sunt aliae quoque divisionum species, ut substantiarum in sibi accidentia, vel accidentium in suas substantias sive²³³ subiectorum²³⁴ in varia praedicata et²³⁵ [[25r] praedicatorum in varia subiecta etc. At hae divisiones non sunt solidae nec²³⁶ essentialis.

Totum et partes quid sint, nemo est qui ignoret, ideo ea non definimus. Quotuplex autem sit ipsum totum et partes, ex aliis auctoribus poteris accipere.

Genus est dictio seu terminus multitudinem significans et praedicatur in recto de aliis terminis, itidem multitudinem, singulis quidem minorem, omnibus

svoga djelca«, nego je napisao da ta pitanja spadaju »na druga dva dijela logike, tj. na diviziju i argumentaciju«. Zašto je u *Novu logiku* uvrstio poglavlje o metafizici, Vrančić je objasnio na početku toga poglavlja.

²³⁰ *De divisionibus*] LN, p. 37: *II. De divisionibus*

Naslov je u *Novoj logici* obrojčen. Vidi bilješku 251.

²³¹ *oratio docens*,] LN, p. 37: *oratio*,

Ne bi bilo primjereno shvatiti da je Vrančić time odustao od stava da podjela (*divisio*) ima poučavajuću ili naučavajuću ulogu, nego da je odustao od pretjeranoga ponavljanja: ako cijela logika ima poučavajuću ulogu, onda je imaju i njezini bitni, neizostavni dijelovi.

²³² *enumeratio, partitio, ordinatio, resolutio, compositio, differentia*] LN, p. 37: *differentia, dispensatio, discretio, separatio, enumeratio, partitio, ordinatio, resolutio, compositio, compilatio*

Time je Vrančić niz izotznačnica za podjelu uvećao za četiri člana.

²³³ corr. ex *syeeu*

Očito, slagareva omaška, ispravljena u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 38.

²³⁴ corr. ex *subctorum*

Usp. LN, p. 38, gdje je to i ispravljeno.

²³⁵ Ovdje završava prva folijacija ff. 25r–36v i započinje druga folijacija: ff. 25r–33v.

²³⁶ corr. ex *et nec*

Usp. LN, p. 38, gdje je to i ispravljeno.

autem simul coniunctis aequalem, quantitate ipsi generi significantibus, et hi termini dicuntur species.²³⁷

Species itaque erunt dictiones pluralitatem itidem, sed minorem significantes, quae cum aliis sibi similibus omnes sub uno genere comprehenduntur.²³⁸

Exempli gratia: genus est *animal*, species autem eius erunt *bos*, *equus* et alia huiusmodi. Item genus erit *color*, species autem *albedo*, *nigredo* et his similia. [[25v]

Exempla divisionis totius in suas²³⁹ partes

Homines constant ex animis et corporibus.

Mundus constat ex coelis et elementis.

Exemplum divisionis generis in suas species

Arborum aliae sunt fructiferae, ut pirus, pomus et multae²⁴⁰ aliae.

Aliae vero steriles, uti sunt tilia, populus, alnus et similes.²⁴¹ [[26r]

²³⁷ *Genus est dictio seu terminus multitudinem significans et praedicatur in recto de aliis terminis, itidem multitudinem, singulis quidem minorem, omnibus autem simul coniunctis aequalem, quantitate ipsi generi significantibus, et hi termini dicuntur species.*] LN, p. 38: *Genus est dictio universalis, qui de pluribus aliis terminis universalibus, quos in se continet, in recto casu praedicatur, materia quadam inter se connexos, forma autem differentes, et hi dicuntur species.*

Vrančić je u *Novoj logici* jasnije i jednostavnije opisao odnos roda i vrste.

²³⁸ *Species itaque erunt dictiones pluralitatem itidem, sed minorem significantes, quae cum aliis sibi similibus omnes sub uno genere comprehenduntur.*] LN, p. 38: *Itaque species erunt termini universales, continentes in se multos terminos similes singulares, et hoc de speciebus specialissimis intellegendum est. Nam sunt species subalternae, quae respectu inferiorum sunt genera.*

Izmjenom i dopunom u *Novoj logici* Vrančić bolje obrađuje pojam vrste: razjašnjava odnos vrste prema jedinci i odnos vrste prema rodu. Treba uočiti i jednu terminološku neujednačenost u *Novoj logici*: dok je rod *dictio universalis*, vrsta je *terminus universalis*.

²³⁹ corr. ex sua

Usp. LN, p. 38, gdje je to i ispravljeno.

²⁴⁰ corr. ex multa

Usp. LN, p. 38, gdje to nije ispravljeno.

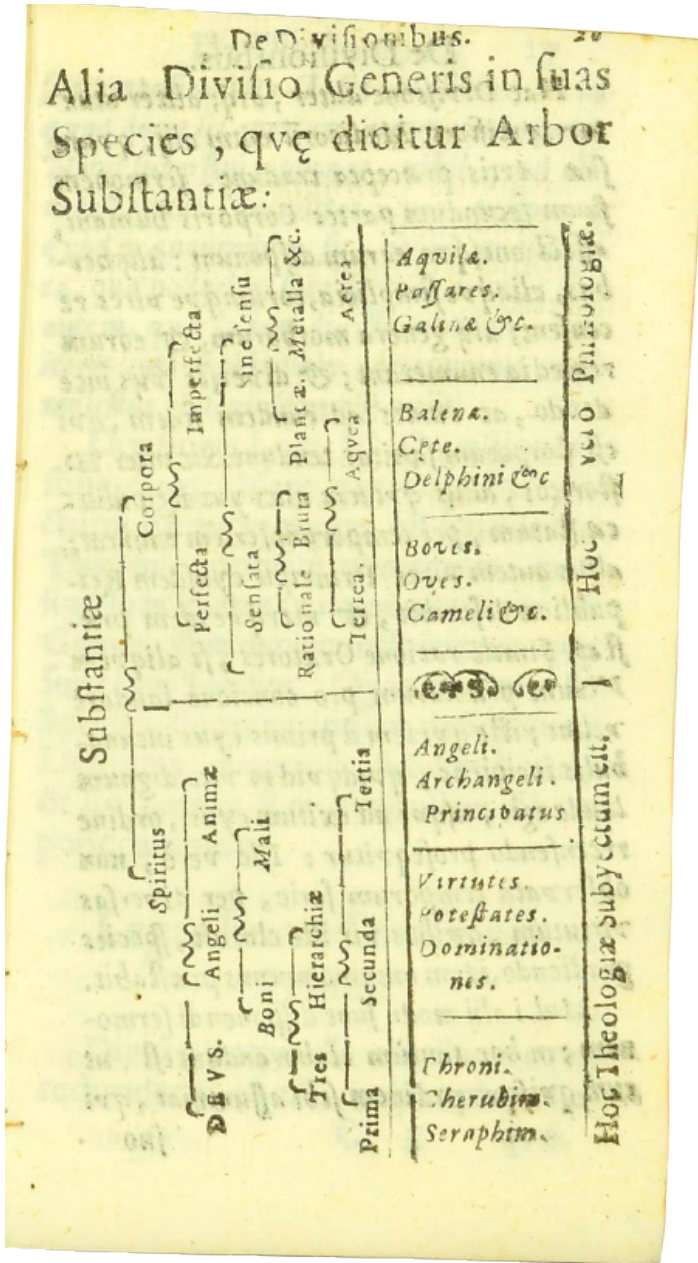
²⁴¹ Na ovom je mjestu Vrančić u *Novoj logici* dodao dva primjera za podjelu vrste na njezine jedinke zajedno s nadnaslovom:

»Exempla divisionis speciei in sua singularia

Magni viri fuere Socrates et Plato.

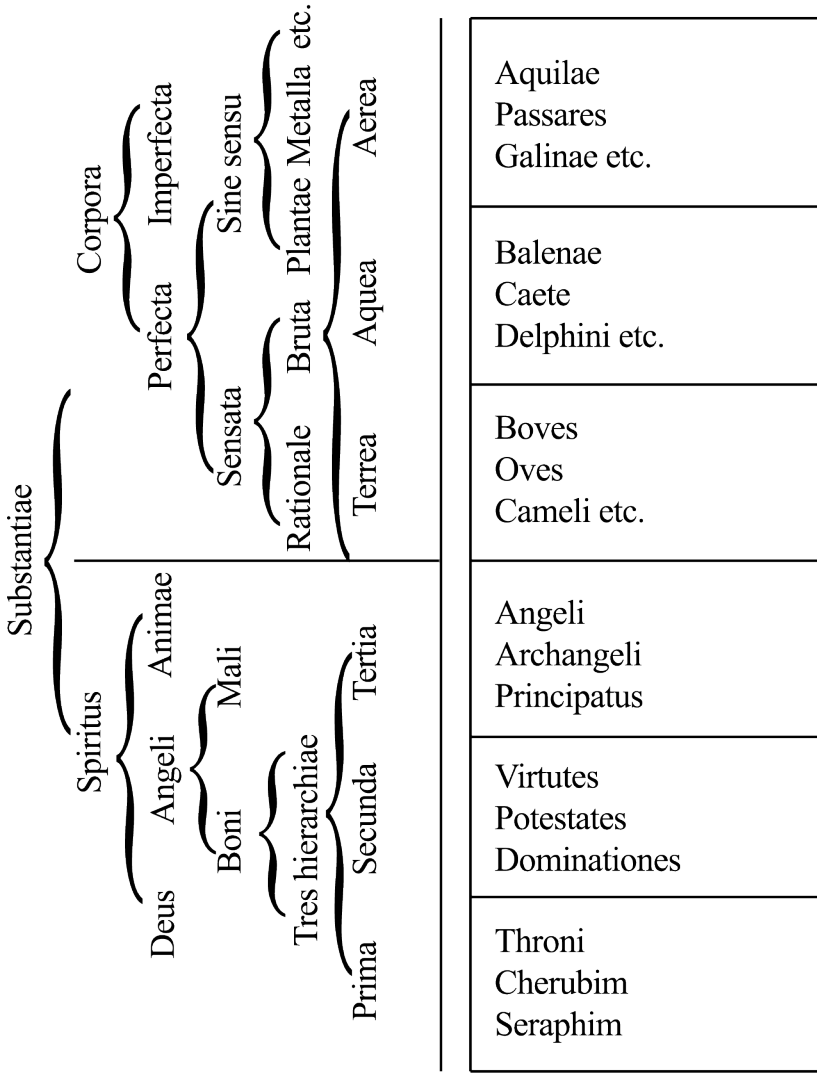
Insignes urbes sunt Roma et Venetiae.«

Usp. LN, p. 38.

Arbor substantiae u poglavlju »De divisionibus«. Verantius, Logica (1608), f₂. 26r. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

Alia divisio generis in suas species,
 quae dicitur arbor substantiae

 Corpora
 {
 Perfecta
 {
 Imperfecta
 {
 Sensata
 {
 Rationale
 {
 Bruta
 {
 Plantae
 {
 Metalla etc.
 {
 Sine sensu
 {
 Aquea
 {
 Terrea
 {
 Aerea

Hoc vero physiologiae.

Hoc theologiae subiectum est.

[[26v] Hac divisione aliter atque aliter utuntur artifices. Medicorum enim alii, quum suae artis praecepta tradunt, sermonem suum secundum partes corporis humani affectionesque earum disponunt. Alii herbas aliaque simplicia eorumque vires recensent, alii genera morborum et eorum remedia enumerant, et diversis viis incedendo, at omnes ad eundem finem, qui est corporum sanitas, tendunt. Sic inter historicos: alius quidem alicuius reipublicae statum per temporum seriem enarrat, alius autem vitas principum eiusdem reipublicae describit, et uterque idem praestat. Simili ratione oratores, si aliquem virum praeclarum pro contione laudare velint, iste quidem a primis eius incunabulis incipiens, quidquid in vita dignum laude egit, usque ad exitum eius, ordine recensendo prosequitur. Ille vero non observata temporum serie, per diversas virtutum, quibus vir ille claruit, species gradiendo, idem omnino munus praestabit.

Multi alii modi sunt disponendi sermonem, in hoc tantum elaborandum est, ut cum quisque ordinem sibi assumat, qui [[27r] suo proposito subiecto sit aptissimus, ut id quod docet sit apertum atque concinnum. Nihil superflui apponat, nihil quod est necessarium ommittat, non postponat quod praeponendum sit neque praeponat ea, quae posteriori loco dicenda erunt. Ea autem, quae se iam dixisse meminit, non iteret, uti a principio admonuimus nisi molestus ridiculusque esse velit.

Divisionis loca seu quaestiones sunt duae: nam quatenus subiectum, de quo agimus, est quiddam totum, apposite quaerimus quae sint suae partes; quatenus autem est genus, statim circumspicimus quae sunt suae species. Quas partes et species singulas itidem²⁴² definimus. Definitas, si opus sit, subdividimus et sic omnes rei propositae fibras perscrutamur.

Leges bonae divisionis

Prima [lex divisionis]²⁴³

Divisio neque sit mutila neque redundans, id est neque plura ne-[[27v]que pauciora membra habeat, quam re ac ratione demonstrari possit. Ut hoc autem recte facias, habe oculus ad cognata, opposita seu obiecta illius subiecti, quod dividis; tot enim erunt ista, quot illa fuerint.

Secunda [lex divisionis]²⁴⁴

Cave ne unum membrum, seu totum seu pars eius, in alio membro continueatur, sed sint omnino discreta, opposita et non tantum accidentaliter, sed

²⁴² *itidem*] LN, p. 40: *postea*

²⁴³ *Prima*] LN, p. 40: *Prima lex divisionis*

²⁴⁴ *Secunda*] LN, p. 41: *Secunda lex divisionis*

essentialiter differentia; eodem tamen genere et gradu convenient et sibi invicem cognata et similia sint.

Tertia [lex divisionis]²⁴⁵

Fiat divisio primum in maiores, aequales, proximas et non longinquas partes seu species sui subiecti; deinde ne sit nimia, hoc est in minutas partes concisa; confundit enim memoriam. [[28r]

Quarta [lex divisionis]²⁴⁶

In enumeratione membrorum servetur ordo, rebus de quibus agitur conveniens, id est temporis, loci aut dignitatis.

Contra has leges faciunt ii, qui quinque praedicabilia, septem vel octo suprema genera vitiorum, quattuor autem virtutum numerant.²⁴⁷ Et ii quoque, qui nimis pueriliter ea, quae in libris suis tractant, per alphabetum, omni alia divisione destituti, digerunt.

Nam quoad praedicabilia credo non ostendent hanc eorum divisionem seu enumerationem vel ab Aristotele vel a Porphyrio hoc numero tanquam certo conclusam et determinatam fuisse. Sed invenient tantum Porphyrium has quinque voces,²⁴⁸ inter caeteros terminos aliquatenus obscuras, attamen apprime necessarias, Chrysaorio discipulo declarare voluisse.²⁴⁹ Alioquin si certa ac perfecta methodo sibi utendum esse proposuisset, ubi genus et speciem ibidem totum et partes, ubi [[28v] accidens ibi et substantiam memorare debuisset. Sunt enim haec omnia eiusdem generis, hoc est universalis et plura quam quinque, et sunt sibi invicem opposita, quorum eadem debet esse disciplina.²⁵⁰

²⁴⁵ Tertia] LN, p. 41: *Tertia lex divisionis*

²⁴⁶ Quarta] LN, p. 41: *Quarta lex divisionis*

²⁴⁷ *septem vel octo suprema genera vitiorum, quattuor autem virtutum numerant.*] LN, p. 41: *item qui plura capitalium vitiorum quam capitalium virtutum genera numerant.*

Posrijedi je piščevo dotjerivanje kojim u prikazu stava svojih neistomišljenika više nije htio navesti broj rodova mana i kreposti, nego samo odnos između glavnih mana i glavnih kreposti: »koji nabrajaju više glavnih mana nego glavnih kreposti«.

²⁴⁸ Pod nazivkom *quinque voces* podrazumijevaju se još od latinskoga Porfirija: *genus, species, differentia, proprium, accidens*. Usp. primjerice izdanje: »Isagoge Porphyrii ad Chrysaorium in Categorias Aristotelis Argyropilo interprete«, u: *Aristotelis Stagyrtae Dialectica cum quinque vocibus Porphyrii Phenicis Argyropilo traductore* (Augustae Vindelicorum: Excusa in officina Millerana, 1517), ff. XIIIr–XXXVIIv.

²⁴⁹ Adresat Porfirijeva djela *Isagoge* je Chrysaorius, Porfirijev učenik koji je svoga učitelja i potaknuo da napiše uvod za Aristotelova logička djela.

²⁵⁰ *disciplina.*] LN, p. 41: *disciplina. Praeterea non bene distinguitur accidens a genere vel specie; nam omne accidens universale necessario est vel genus vel species.*

Dodanom je rečenicom Vrančić uputio prigovor Porfiriju o *accidens universale*.

III.²⁵¹ De argumentationibus

Argumentatio est oratio docens²⁵², qua quaequam enuntiatio, in definitione vel divisione alicuius subiecti posita et in dubium vocata, vera vel falsa esse aliqua ratione data infertur et ostenditur²⁵³.

Hoc est ex iis, quae auditori nota sunt, doctor ignota demonstrat et ex concessis ab auditore non concessa evincit,²⁵⁴ et praedicationem, de qua iste dubitat vel contendit, ei subiecto, de quo agitur, convenire aut non convenire aliqua illatione ostendit.²⁵⁵ [[29r]

Argumentationis locus generalis seu quaestio unica est; eam possumus nominare 'quare' aut 'quia' seu aliis his similibus vocabulis. Nam si auditor dubitet de aliqua enuntiatione, quae in definitione aut divisione posita est, quaerit causam quare seu propter quid ita sit, id est cur praedicatum illud ei subiecto

Usp. *Aristotelis organum*, editio secunda (Francofurti: Apud Haeredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Johannem Aubrium, 1597), »Porphyrii Isagogae«, Iulio Pacio interprete, Tractatus I, Caput X: Collatio generis et accidentis, p. 26:

»Differt autem genus ab accidente, quia genus est prior propriis speciebus, accidentia vero speciebus posteriora. <...> Et accidentia primum sunt in individuis, genera vero et species natura priora sunt individuis substantiis.«

²⁵¹ Ovdje se u *Logici* prvi put pojavljuje brojčana oznaka, kojom se upućuje da je rasprava *de argumentationibus* treći dio izlaganja u Vrančićevoj *Logici*. Ta se brojčana oznaka pojavljuje potom i u *Novoj logici*, u kojoj je s II. obrojčeno još i poglavlje »De divisionibus«. S obzirom na Vrančićevu tvrdnju o trima dijelovima logike: »o oblikovanju definicije, o diviziji i o argumentaciji« (*de formanda definitione*, <...> *de divisione* <...> *de argumentatione* <...>), na p. 8, onda bi u obama izdanjima trebalo stajati I. ispred poglavlja »De definitionibus«. Problem je što i tada poglavljima »De praedicationibus« i »De metaphysicis« u *Novoj logici* nisu pridružene brojčane oznake. Također se vrijedi zapitati zašto uvodni dio, naslovljen »De logica«, s brojnim nosivim tvrdnjama, koje određuju Vrančićev pristup logici, nije zavrijedio brojčanu oznaku. *Logika* sadržava pet poglavlja ili dijelova, od kojih su četiri naslovljena, a samo posljednji obrojčen, dok *Nova logika* ima šest poglavlja ili dijelova koji su svi naslovljeni, ali samo su dva obrojčeni!

²⁵² Na ovom je mjestu u *Novoj logici* Vrančić izostavio »docens«. Usp. LN, p. 42. Primijenio je na argumentaciju isti postupak kao i na podjelu. Vidi bilješku 231. Ne bi bilo primjereno shvatiti da je time odustao od stava da argumentacija ima poučavajuću ili naučavajuću ulogu, nego da je odustao od pretjeranoga ponavljanja: ako cijela logika ima poučavajuću ulogu, onda je imaju i njezini bitni, neizostavni dijelovi.

²⁵³ *infertur et ostenditur*] LN, p. 42: *infertur*

Izostavivši slabiji, dakle i nepotreban predikat *ostenditur* Vrančić se potrudio da definicija bude izrečena sa zahtijevanom strogosti.

²⁵⁴ *evincit*;] LN, p. 42: *evincit: ex certis incerta certa facit*;

Dodanim izričajem Vrančić poentira što (na)učitelj postiže: »pošavši od sigurnoga ono što je nesigurno čini sigurnim«.

²⁵⁵ *ostendit*.] LN, p. 42: *ostendit. Vel ex adverso auditor loquentem, quapiam ratione assumpta, falsa dixisse convincit*.

Dodanom rečenicom Vrančić je ponudio razjašnjenje i za obratni slučaj: kad učenik pobija učitelja.

inhaerere seu non haerere dicatur. Doctor, ut id asstruat et se verum dixisse fidem faciat, argumentando per quia respondet et sic dictorum rationem reddit.

In argumentis²⁵⁶ consideratur materia et forma eorum.²⁵⁷ Itaque quoad materiam tres sunt species ipsorum.²⁵⁸

[Prima materia argumentorum]²⁵⁹

1. Alia enim sunt argumenta necessaria, quae demonstrativa dicuntur. Accipiuntur autem ex locis sibi similibus, hoc est evidentibus²⁶⁰ et necessariis. A theologis quidem ex Verbo Dei et Ecclesiae sanctionibus, a philosophis autem a²⁶¹ sensuum experientia et principiis naturalibus. [[29v] Ea sola in intellectu auditorum, quia vera sunt, generant scientiam, certitudinem et fidem sibi vendicant.

[Secunda materia argumentorum]²⁶²

2. Alia argumenta sunt verisimilia et appellantur dialectica. Assumuntur ex iis locis, quae, ut plurimum ita se habere, hominibus videntur. Huiusmodi argumenta pariunt in mentibus eorum opinionem,²⁶³ dubitationem et incertitudinem. His plerumque utuntur oratores, ad persuadendum²⁶⁴ suis quod volunt auditoribus. Utuntur etiam theologi et philosophi quando coniectura tantum nituntur nullamque certam demonstrationem eorum, de quibus agunt, facere possunt.

²⁵⁶ *argumentis*] LN, p. 42: *argumentationibus*

Ispravak *argumentum* → *argumentatio* dosljedno je proveden i u ostalom tekstu poglavlja »De argumentationibus«.

²⁵⁷ *eorum*] LN, p. 42: *earum*

U skladu s ispravkom opisanim u bilješki 256.

²⁵⁸ *tres sunt species ipsorum*] LN, p. 42: *tres species habent*

U skladu s ispravkom opisanim u bilješki 256.

²⁵⁹ Vrančić je u *Novoj logici* ovdje dodao nadnaslov »Prima materia argumentorum«. Usp. LN, p. 42.

²⁶⁰ *sibi similibus, hoc est evidentibus*] LN, p. 42: *essentialibus*

Posrijedi je važan Vrančićev ispravak o tome kakva moraju biti *loca* s kojih se crpe nužni argumenti.

²⁶¹ *a*] LN, p. 42: *ab*

To bi se moglo protumačiti tako da je iza prijedloga kanio staviti *experientia* pa od toga odustao.

²⁶² Vrančić je u *Novoj logici* ovdje dodao nadnaslov »Secunda materia argumentorum«. Usp. LN, p. 42.

²⁶³ *opinionem,*] LN, p. 42: *opinionem et*

²⁶⁴ *corr. ex per vadendum*

Usp. LN, p. 42v, gdje je to i ispravljeno. Pri slaganju je izostavljeno ili ispalo slovo »f«.

[Tertia materia argumentorum]²⁶⁵

3. Alia demum sunt argumenta fallacia seu captiosa, quae et sophistica dicuntur. Conflantur ex mala vocum ac sententiarum (non rerum, uti alii loquuntur, nam in rebus nulla invenitur fallacia) interpretatione, divisione aut compositio-|[30r]tione. Ea, quia sunt mendacia, generant errorem, falsitatem, ignorantiam. His utuntur scioli sophistae et superbi haeretici ad capiendas animas imprudentium etc.

Loca²⁶⁶ argumentorum demonstrativorum

A toto ad partes et a partibus ad totum.
 A genere ad species et a speciebus ad genus.
 A causis ad effectus et ab effectibus ad causas.
 A contrariis, a propriis.
 Ab impossibilibus.
 Ab auctoritate Divina et Ecclesiae.
 Etc.

Hanc nostram demonstrationem non coarctamus legibus Aristotelis, quas longo ambitu describit in suis *Posterioribus*. Ea enim ratione vix aliquas demonstrationes, quemadmodum et definitiones, quas nimium restringit, habemus nisi forte in *Republica* Platonis. Nobis omne argumentum, quod aliquam necessitatem concludendi seu evidentiam²⁶⁷ habet, demonstratio est; neque loca artificiosa a naturalibus separamus. |[30v]

Loca²⁶⁸ argumentorum dialecticorum

Ab antecedentibus et consequentibus.
 A similibus et dissimilibus.
 A paribus et imparibus.
 A coniunctis et oppositis.
 A maioribus et minoribus.
 Ab auctoritate humana.
 Etc.

²⁶⁵ Vrančić je u *Novoj logici* ovdje dodao nadnaslov »Tertia materia argumentorum«. Usp. LN, p. 42.

²⁶⁶ *Loca*] LN, p. 43: 1. *Loca*

²⁶⁷ *concludendi seu evidentiam*] LN, p. 43: *concludendi*

²⁶⁸ *Loca*] LN, p. 43: 2. *Loca*

Ex singulis his locis generalibus profluunt plura axiomata, id est dignitates; nos eas leges argumentorum²⁶⁹ nominabimus et, quia plurimae sunt, brevitatis causa aliunde petendas relinquimus.

Loca²⁷⁰ argumentorum sophisticorum

Alia sunt in dictione seu termino, alia in oratione seu enuntiatione.

In dictione quidem sex solent esse fallaciae seu loca captionum: 1. aequivocatio, 2. ambiguitas, 3. compositio, 4. divisio, 5. accentus, 6. figura dictionis.

In enuntiatione autem seu sententia septem: 1. fallacia accidentis, 2. eius quod simpliciter dicitur [[31r] ad id quod secundum quid, 3. ignoratio elenchi, 4. consequentis, 5. petitio principii, 6. non causae ut causae,²⁷¹ [7.] plurium interrogationum ut unius.

Omnia argumenta fallacia ex his locis ceu²⁷² quibusdam caenosis fontibus scaturiunt; ea recta interpretatione et distinctione verborum ac sententiarum (quae sunt quaedam species definitionis et divisionis) et signorum quantitatis appositione excipiuntur, diluuntur et eluduntur. Ideo etenim fallunt, quod alio ut plurimum²⁷³ sensu in priore, alio iterum²⁷⁴ in posteriore enuntiatione ponuntur.

Definitiones et exempla omnium hactenus a nobis memoratorum locorum aliunde petantur.²⁷⁵

Et haec prima argumentorum²⁷⁶ divisio consideratur secundum materiam eorum²⁷⁷. Altera autem sumitur a forma ipsorum²⁷⁸, quae est quadruplex. Argumentorum enim aliud est syllogismus, aliud enthymema, aliud inductio, aliud exemplum.²⁷⁹

²⁶⁹ *leges argumentorum*] LN, p. 43: *argumentorum leges*

²⁷⁰ *Loca*] LN, p. 43: 3. *Loca*

²⁷¹ *causae*,] LN, p. 43: *causae*, 7.

Brojčana oznaka, omaškom izostavljena u *Logici*, dodana je u *Novoj logici*.

²⁷² *ceu*] LN, p. 44: *seu*

²⁷³ *alio ut plurimum*] LN, p. 44: *alio*

²⁷⁴ *iterum*] LN, p. 44: *vero*

²⁷⁵ *aliunde petantur*] LN, p. 44: *apud alios invenies*

²⁷⁶ *argumentorum*] LN, p. 44: *argumentationum*

²⁷⁷ Na ovom je mjestu u *Novoj logici* Vrančić zadržao »eorum«, a treba biti »earum«, jer se odnosi na *argumentationes*. Usp. LN, p. 44.

²⁷⁸ Na ovom je mjestu u *Novoj logici* Vrančić zadržao »ipsorum«, a treba biti »ipsarum«, jer se odnosi na *argumentationes*. Usp. LN, p. 44.

²⁷⁹ *Argumentorum enim aliud est syllogismus, aliud enthymema, aliud inductio, aliud exemplum.*] LN, p. 44: *Argumentationum enim alia forma est syllogismus, alia enthymema, alia inductio, alia exemplum.*

Ta je podjela argumentacije postala standardnom u isusovačkim logikama. Usp. Petrus Fonseca, *Institutionum dialecticarum libri octo*, nunc primum ab ipso recogniti (Venetiis: Apud

[Prima forma argumentationis]²⁸⁰

1. Enthymema²⁸¹ est syllogismus im-[[31v]perfectus, id est carens altera enuntiatione.

[Secunda forma argumentationis]²⁸²

2. Inductio²⁸³ est forma argumenti²⁸⁴ firmans universalem singularibus sufficienter enumeratis.

[Tertia forma argumentationis]²⁸⁵

3. Exemplum²⁸⁶ est forma argumenti,²⁸⁷ qua singulare aliquod per aliud singulare eiusdem speciei confirmatur, et est inductio imperfecta.

[Quarta forma argumentationis]²⁸⁸

4. Syllogismus²⁸⁹ autem est praecipua et perfectissima forma argumentationis seu ratiocinationis, qua secundum certas figuras et modos rite disposita, ex notis et concessis, ignota seu non concessa demonstrantur et evincuntur.

Partes syllogismi simplicis sunt tres. Constat enim ex tribus enuntiationibus, quarum prior dicitur maior, posterior minor, tertia conclusio vocatur.

Hae tres enuntiationes vicissim ex tribus terminis sexies sumptis componuntur.²⁹⁰ Quorum quidem terminorum duo vocantur extremi, tertius autem medius terminus nuncupatur. Iste medius terminus efficit²⁹¹ [[32r] ipsum argumentum,²⁹²

Christophorum Zanettum, 1575), p. 254: »Dividi solet hoc genus in syllogismum, enthymema, inductionem et exemplum, quae ratione argumenti argumentationes appellantur.«; Toledo, *Introductio in dialecticam Aristotelis* (1592), p. 97: »Habet enim argumentatio quattuor sub se species: syllogismum, enthymema, inductionem et exemplum.«

²⁸⁰ Ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 44.

²⁸¹ 1. *Enthymema*] LN, p. 44: *Enthymema*

Vrančić je u *Novoj logici* izostavio brojčanu oznaku jer je dodao naslov s brojčanom oznakom. Isto vrijedi i u bilješkama 283, 286 i 289.

²⁸² Ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 44.

²⁸³ 2. *Inductio*] LN, p. 44: *Inductio*

²⁸⁴ *argumenti*] LN, p. 44: *argumentationis*

²⁸⁵ Ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 44.

²⁸⁶ 3. *Exemplum*] LN, p. 44: *Exemplum*

²⁸⁷ *argumenti*] LN, p. 44: *argumentationis*

²⁸⁸ Ovaj je naslov Vrančić dodao u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 44.

²⁸⁹ 4. *Syllogismus*] LN, p. 44: *Syllogismus*

²⁹⁰ corr. ex *comdonuntur*

Usp. LN, p. 44, gdje je to i ispravljeno.

²⁹¹ *efficit*] LN, p. 44: *est*

²⁹² *argumentum*,] LN, p. 44: *argumentum; is*

coniungit enim²⁹³ illos duos terminos, qui dissidere videntur ab invicem. Nam in primis cum altero eorum in priori enuntiatione congreditur, deinde in altera enuntiatione cum altero; tandem eis ad invicem ea ratione conciliatis, mittit eos in tertiam enuntiationem; ipse autem, suo utpote iam munere perfunctus, eam non ingreditur.²⁹⁴

Exemplum syllogismi

Omnia, quae sensum habent, sunt animantia.

Omnes spongiae habent sensum.

Omnes ergo spongiae sunt animantia.²⁹⁵

Syllogismi habent (uti diximus) suas affectiones, quae vocantur figurae et modi. Figura est certa dispositio terminorum. Hae figurae sunt tres²⁹⁶. Ter²⁹⁷ enim hi tres termini aliter atque aliter inter se coniungi seu combinari possunt. |[32v]

Leges trium figurarum²⁹⁸

Prima [figura syllogismi]²⁹⁹

In prima figura medius terminus alteri extremorum terminorum³⁰⁰ subicitur et de altero³⁰¹ praedicatur.

²⁹³ *coniungit enim*] LN, p. 44: *coniungit*

²⁹⁴ *ingreditur.*] LN, p. 45: *ingreditur. Hoc de affirmante syllogismo dicimus. Negativum enim similiter contrarium officium facit. Nam medius terminus alteri sese coniungens, ab altera vero dissidens, discordes eos reddit.*

Vrančić je u *Novoj logici* dodao par rečenica o niječnom silogizmu.

²⁹⁵ Ovaj je primjer, zajedno s naslovom, Vrančić u cijelosti izostavio u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 45.

²⁹⁶ *tres*] LN, p. 45: *quattuor*

Da bi u kompendij logike trebalo uključiti i četvrtu ili Galenovu figuru silogizma, Vrančića je upozorio de Dominis svojim 24. prigovorom. Usp. CL, »Articulus XXIV«, p. 58.

Izlaganje o četvrtj figur i silogizma izostalo je i u velikim isusovačkim logikama, a Zabarella joj je posvetio oveću raspravu: *Jacobi Zabarella Patavini opera logica*, editio secunda (Vene-tiis: Apud Paulum Meietum bibliopolam Patavinum, 1586), u: »Liber de quarta syllogismorum figura«, cc. 101–132.

²⁹⁷ *Ter*] LN, p. 45: *Quater*

²⁹⁸ *trium figurarum*] LN, p. 45: *quattuor figurarum syllogismorum*

²⁹⁹ *Prima*] LN, p. 45: *Prima figura syllogismi*

³⁰⁰ *terminorum*] LN, p. 45: *terminorum in maiori enuntiatione*

³⁰¹ *altero*] LN, p. 45: *altero in minori*

Secunda [figura syllogismi]³⁰²

In secunda figura medius terminus de utroque extremo termino praedicatur.

Tertia [figura syllogismi]³⁰³

In tertia figura medius terminus utriusque extremo termino subicitur.³⁰⁴

Prima figura procedit a genere ad species, tertia a species ad genus, secunda vero diversas species ab invicem seiungit.³⁰⁵

Modus est certa dispositio trium enuntiationum in syllogismo secundum qualitatem et quantitatem earum.

Modi igitur syllogismorum sunt duplices, secundum duas species [[33r] enuntiationum. Nam uno quidem modo, uti a principio diximus, omnis enuntiatio aut affirmat aut negat. Altero vero modo aut est universalis aut pluralis aut singularis.

Modi utiles et boni in prima quidem figura sunt³⁰⁶ novem, in secunda quattuor, in tertia sex, omnes undeviginti.³⁰⁷ Soli primi quattuor sunt perfecti, reliqui ad eos reducuntur.³⁰⁸ De iis exstant versus.³⁰⁹

³⁰² Secunda] LN, p. 45: *Secunda figura syllogismi*

³⁰³ Tertia] LN, p. 45: *Tertia figura syllogismi*

³⁰⁴ Iza ove rečenice Vrančić je u *Novoj logici* dodao odlomak o četvrtoj figuri silogizma, dakako u skladu s izmjenom opisanom u bilješki 241:

»Quarta figura syllogismi

In quarta figura medius terminus de uno quidem extremo termino in maiori praedicatur et in minori alteri subicitur.«

Usp. LN, p. 45; CL, »Articulus XXIV«, p. 58.

³⁰⁵ Vrančić je izostavio ovu rečenicu, nakon što mu je de Dominis uputio svoj 25. prigovor, a on sâm priznao pogrešku.

Usp. LN, p. 45; CL, »Articulus XXV«, p. 59.

Usp. Matija Vlačić Ilirik, *Paralipomena dialectices* (1558), preveli i priredili Josip Talanga i Filip Grgić (Zagreb: Školska knjiga, 1994), u: »Epistola nuncupatoria / Posvetnica«, pod naslovom »Demonstratio trium syllogismi figurarum« / Prikaz triju figura silogizma«, na p. 11: »Progressio in argumentando fit aut a genere ad speciem, unde prima figura oritur; aut contra, unde tertia; aut diversa distrahit, unde secunda.«; na p. 12: »Napredovanje u argumentiranju provodi se ili od roda prema vrsti, iz čega nastaje prva figura; ili obrnuto, iz čega nastaje treća figura; ili se izvodi različito, iz čega nastaje druga figura.«

³⁰⁶ sunt] LN, p. 46: *numerantur*

³⁰⁷ Usp. primjerice: Toledo, *Introductio in dialecticam Aristotelis* (1592), l. IV, cap. VIII, p. 106: »Ex his omnibus [syllogismis] patet, undeviginti modos esse utiles, novem ex prima figura, quattuor ex secunda, sex ex tertia.«

³⁰⁸ *Soli primi quattuor sunt perfecti, reliqui ad eos reducuntur.*] LN, p. 46: *Ex his soli quattuor primae figurae sunt recti, reliqui obliqui et ad superiores reducuntur, de illis igitur solis loquamur.* Ovom je izmjenom i dopunom Vrančić u *Novoj logici* točnije opisao ulogu prvih četiriju modusa prve figure pa je stoga i mogao zaključiti: »samo o njima dakle govorimo.«

³⁰⁹ Ovu je rečenicu Vrančić u *Novoj logici* izostavio. Usp. LN, p. 46.

Leges horum duplicium modorum³¹⁰

Prima³¹¹

Ex duabus enuntiationibus negantibus nihil concluditur.

Secunda³¹²

Ex duabus enuntiationibus singularibus itidem nihil concluditur.

Tertia³¹³

Si duarum praemissarum enuntiationum altera negans fuerit, necesse est ut conclusio quoque sit negans.

Quarta³¹⁴

Si duarum praemissarum altera fuerit particularis aut singularis, conclusio quoque talis erit.

Id est semper pars debilior erit assumenda in conclusione, ut sit bona; alioquin talis³¹⁵ syllogismus non erit validus et poterit dici falsus et sophisticus secundum modum, sicut ille, qui contra leges trium figurarum construitur.³¹⁶

His paucis praeceptis totam logicae contignationem constare existimamus.³¹⁷

Finis

Deo gloria, nobis gratia. Amen.³¹⁸

Transkribirao te uvodom i bilješkama popratio Ivica Martinović

³¹⁰ Odlomak naslovljen »Leges horum duplicium modorum« Vrančić je uvrstio i u *Novu logiku*, ali prije rečenice koja počinje s »Modi utiles ...«, a ne iza nje.

³¹¹ *Prima*] LN, p. 45: *Primus modus syllogismorum*

³¹² *Secunda*] LN, p. 45: *Secundus modus syllogismorum*

³¹³ *Tertia*] LN, p. 45: *Tertius modus syllogismorum*

³¹⁴ *Quarta*] LN, p. 45: *Quartus modus syllogismorum*

³¹⁵ *alioquin talis* LN, p. 46: *aliter formatus*

Osim toga, ovu je rečenicu u *Novoj logici* smjestio prije rečenice koja počinje s »Modi utiles ...«. Usp. LN, p. 46.

³¹⁶ Iza ove rečenice Vrančić je u *Novoj logici* dodao »Leges quattuor modorum primae figurae« s primjerima. Usp. LN, p. 46.

³¹⁷ *existimamus*] LN, p. 46: *arbitramur*

³¹⁸ Ovaj je redak Vrančić izostavio u *Novoj logici*. Usp. LN, p. 46.

Faust Vrančić / Yustus Verax Sicenus

Logica suis ipsius instrumentis formata (1608)

Edidit / Edited by IVICA MARTINOVIĆ

The first philosophical work of Faust Vrančić

In 1608 Faust Vrančić published a compendium of logic entitled *Logica suis ipsius instrumentis formata* (*Logic formed by its own instruments*). This title suggested his main goal but also exposed him to the criticism of the Aristotelians: to write a compendium of logic shaped by its own instruments (Fig. 1). To our current knowledge, only one copy of that edition is extant, today housed in the Roman library Biblioteca Universitaria Alessandrina, shelfnumber *Miscellanea XV^f 31 4* (Fig. 2). Therefore, Faust Vrančić's *Logica suis ipsius instrumentis formata* (1608) evidently falls within the *rarissima*.

Vrančić published his first philosophical work under the cryptogram *Yustus Verax Sicenus*, which explicitly pointed to Šibenik, his place of birth. Although written by a bishop, the book was printed in Venice without imprimatur. The author of *Logic* had no time to waste, and was willing to take a risk. Why? Well, that remains to be investigated.

The printing layout consists of a single pagination and two foliations: pp. 1–24, ff₁. 25–36, ff₂. 25–33. The transition between pagination and the first foliation, as well as the transition from the first to the second foliation cannot be correlated with either the beginning or end of any chapter or subchapter of Vrančić's work. The reason behind this curious numbering might be ascribed to the book's technical production: it was not collated continuously but on three separate occasions, in that the printer in his second and third attempt ignored the arrangement of his predecessor or even his own.

Vrančić's *Logic* (1608) is furnished with six subtitles, and consists of seven sections: inserted between the chapters "De definitionibus" and "De divisionibus" is a text on predicaments, one of the most extensive in the compendium (Fig. 3). The book is not provided with the table of contents, although it may run as follows:

1. "De logica," pp. 7–13;
2. "De terminis," pp. 13–15;
3. "De enunciationibus," pp. 15–23;
4. "De definitionibus," pp. 23–24, ff₁. 25r–31r;
5. ["De praedicamentis"], ff₁. 31r–36r;
6. "De divisionibus," f₁. 36v, ff₂. 25r–28v;
7. "De argumentationibus," ff₂. 28v–33v.

This structure mirrors Vrančić's main thesis that logic comprises three parts, as many as its tools: definition, division, and argumentation. Vrančić's text can be divided into two parts: the first prepares the reader for the exposition on the previously mentioned logic tools, while the second systematically expounds these tools as befits the extent and contents of 'logic minor.'

An untitled chapter on predicaments (Fig. 3) – that cannot escape one's eye – found its place after the chapter entitled "De definitonibus," in which, contrary to Aristotle, Vrančić constructs definition by means of ten predicaments.

The longest chapter in the book is "De definitionibus," due mostly to the supplemented valuable examples, and not, as might have been expected, "De argumentationibus," in which the number of examples is disproportionately small. The shortest chapter is "De terminis." The introductory chapter entitled "De logica" best reveals the author's intentions while writing the logic, and has rightly drawn greatest attention of the reviewer Marko Antun de Dominis.

Differences between Logica (1608) and Logica nova (1616): extent and meaning

Textual differences between *Logica* (1608) and *Logica nova* (1616), supported by the notes to the transcription of *Logica* (1608), include the following list of the author's significant additions and alterations.

1. He altered both forms of his definition of logic under the influence of de Dominis' sixth and seventh objections (p. 7).
2. He added a sentence by which he extended his argumentation against de Dominis' ungrounded eighth objection regarding the distinction *logica docens* – *logica utens* (p. 8).
3. He added references to his sources: Plato's *Sophist* and *Metaphysicae disputationes* by Francisco Suárez (p. 12).
4. He simplified the definition of the term (p. 13).
5. He added a sentence about the division of terms (p. 14).
6. He added an example of the negative proposition (p. 16).
7. He added a sentence about the inversion of the subject and predicate on occasion (p. 16).
8. He added opinion on the oblique predication (p. 19).
9. He replaced the statement *Sex sunt coeli*, as an example of false proposition in astronomy, with the statement *Sex tantum sunt coeli* (p. 22).
10. The sentence on the task and object of metaphysics he replaced with a new one (f₁. 25v).
11. He changed the title of the definition of the earth as element (f₁. 27v).
12. The untitled text, ff₁. 31r–36r, he replaced with a chapter "De praedicamentis" (pp. 21–27), yet six passages from the untitled text he incorporated into the chapter on predicaments.

13. The statement that relation is not a predicament he rephrased in order to improve the style (f₁. 34r).
14. In the inserted sentence he offered the definition of the philosopher (f₁. 34r).
15. By rephrasing the statement, he improved the description of the task of a historian (ff₁. 34v–35r).
16. By rephrasing the statement, he provided a clearer objection to the twofold approach of the Peripatetics to the definition (f₁. 35v).
17. Before the chapter “De divisionibus” he added the chapter “De metaphysica” (pp. 28–37 in *Logica nova*).
18. The definition of the genus he replaced with a more elaborate one (f₂. 25r).
19. He added two examples for the division of the species into its individuals (f₂. 25v).
20. He objected to Porphyry regarding *accidens universale* (f₂. 28v).
21. He expanded the task of the doctor with the statement “by starting from the certain makes certain what is uncertain” (*ex certis incerta certa facit*, f₂. 28v).
22. In the last chapter he systematically replaced *argumentum* with *argumentatio*.
23. He added a short section on the negative syllogism (f₂. 32r).
24. He introduced the fourth figure of syllogism on the basis of de Dominis’ twenty-fourth objection (f₂. 32r).
25. He added a short section on the fourth figure of syllogism (f₂. 32v).
26. He omitted the last sentence on the three figures of syllogism after de Dominis’ twenty-fifth objection (f₂. 32v).
27. He rephrased the statement on the reduction of other modes to the first four modes of the first figure (f₂. 33r).
28. He altered the position of the section entitled “Leges horum duplicium modorum” (f₂. 33r).
29. On the last page he added the section “Leges quattuor modorum primae figurae” with examples (f₂. 33v).

Three works of logic of Faust Vrančić

This edition aims to bring to light the integral text of Vrančić’s *Logica* (1608), as provided by the unique copy housed in the Alessandrina Library in Rome, faithfully transcribed according to clearly defined editorial principles.

In addition to the transcription, the notes include fully documented differences between Vrančić’s two works in logic: *Logica* (1608) and *Logica nova* (1616). Considering the scope and meaning of the differences between *Logica* (1608) and *Logica nova* (1616), we may rightly speak about three works of logic written by Faust Vrančić:

1. In 1608, in Venice, Vrančić published his first work in logic *Logica suis ipsius instrumentis formata* under the cryptogram Yustus Verax Sicensus, and without imprimatur.

2. His second work “Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata” [cum responsionibus auctoris Fausti Verantii],

included in the edition of *Logica nova* (1616), is the fruit of ‘co-authorship’ with the reviewer, Archbishop Marko Antun de Dominis, as it presents a dispute between the author and reviewer arranged in 26 articles. Each article comprises de Dominis’ objection and Vrančić’s response. The reviewer is introduced merely as *Archiepiscopus*, because on 20 September 1616 de Dominis fled from Venice to London, while on 12 November 1616 his two works, one published in Heidelberg, and the other, the contents of which were merely introduced, were placed on the *Index librorum prohibitorum*.

3. On the basis of de Dominis’ objections and his own new insights, the author revised his first compendium of logic and published it in 1616 under the title *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*, again in Venice. This work includes a new chapter “De metaphysica,” which constitutes 23 per cent of the text in *Logica nova*. It also includes the chapter “De praedicamentis,” which from *Logica* (1608) borrows only six passages, while the rest of the new text written for *Logica nova* constitutes 11 per cent of the complete text of *Logica nova*. New sentences, passages, and sections imbued with the logic and philosophical meaning are scattered throughout from the first to the last page, as evidenced by the abovementioned catalogue. The revised version of the text also includes some 280 improvements, mostly of linguistic nature. Therefore, Vrančić’s *Logica nova et recognita* (1616) contains approximately 37 per cent of a newly written text, and is the fruit of the author’s profound consideration of the tasks and features of logic.

Key words: Faust Vrančić / Faustus Verantius, Marko Antun de Dominis / Marcus Antonius de Dominis, Francisco Suárez, Plato, Aristotle; logic, definition, division, argumentation, predicament, fourth figure of syllogism; metaphysics, astronomy

Acknowledgements

Here I gratefully acknowledge the Biblioteca Universitaria Alessandrina in Rome and Miss Marta Kovač from the interlibrary loan department of the National and University Library in Zagreb, for her kind assistance in obtaining a digitised copy of Vrančić’s *Logica* shortly upon my request.

Special gratitude is due to Dr Daniela Fugaro, head of Alessandrina, for her permission dated 20 January 2017 to reproduce the pages from the rare book of Vrančić’s *Logica* (1608) as illustration to my transcription.

